

Krhoun, Mečislav

Kolomyjská sbírka

In: Krhoun, Mečislav. *Básnické dílo Jurije Fed'kovyče*. Vyd. 1. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, c1973, pp. 139-181

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121013>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KOLOMYJSKÁ SBÍRKA

Kolem sbírky Feďkovyčových básní, kterou vydala stanislavovská studentská „hromada“ (snad spolu s tarnopolským profesorem Omeljanem Partyckým) v Kolomyji r. 1867,¹⁾ vytvořila se záhada, která dosud po určitých stránkách není rozluštěna. Je tu plno nejasností, které nemohly být vyřešeny a také se dosud částečně nemohou řešit pro nedostatek zpráv pramenného rázu. Nejasnosti jsou již kolem samého kolomyjského vydání v otázce vydavatele. Kolik svazků vydali studenti, kolik Partyckyj? Které básně vydala stanislavovská „hromada“ a které Partyckyj? V literatuře jsou dokonce nesrovnalosti v otázce, kolik svazků v Kolomyji vyšlo.²⁾ Největším problémem je ovšem sama tvůrčí historie kolomyjské sbírky.

Makovej, dosud jediný, nejuplněnější a nejpodrobnější biograf Feďkovyčův, vytvořil určitý obraz básníka, jehož koncepci podřídil fakta, která mnohdy jeho výkladu odporují. Makovej tvrdí, že hlavní básně kolomyjské sbírky byly hotovy již koncem r. 1862.³⁾ Byly tedy podle něho hotovy r. 1862 „Дезертир“, „Зраділля“, „Циганка“, dokonce i „Окрушки“. Pak prý Feďkovyč své práce již dokončoval. Ale bylo tomu tak opravdu? Kdy vlastně začal koncipovat svou kolomyjskou sbírku básní? A které básně měly být do této sbírky zařazeny? Básníkova korespondence s přáteli může nám leccos na tyto otázky odpovědět.

Uvědomme si nejprve celkovou situaci. R. 1861 v prosinci vyšla Feďkovyčova sbírka „Поезія“, obsahující všechny Feďkovyčovy ukrajinské veršované práce napsané takřka do konce toho roku. Vždyť ještě v dopise z 24. září 1861 zaslal A. Kobyljanskému pět svých prací, které vešly do sbírky „Поезія“.⁴⁾ Když tedy psal v lednu 1863 dopis svým mladým přátelům Taňačkevycovi, Klymkovyčovi a Šaškevyčovi a slíbil jim poslat rukopis svých básní, až je pře-píše a přepracuje, jistě mluvil o básních do té doby neuveřejněných, nových, vzniklých v r. 1862. Snil tenkrát o tom, aby jeho básně vyšly na Ukrajině (t. j. v Rusku), neboť si přál mezi nimi vidět dvě básně, které v Rakousku nebylo možné předložit cenzuře: poémy „Новобранчик“ a „Кобилиця“.⁵⁾ Ve zmíněném dopise z ledna 1863 sděloval Feďkovyč také svůj předpoklad, že do tří měsíců rukopis bude hotov. Které básně měl rukopis obsahovat, nevíme, můžeme podle dopisu jen předpokládat, že měl zahrnovat také obě připomenuté poémy.

O dalších básních, které se měly stát součástí této plánované sbírky, dovídáme se z dopisu, který Feďkovyč napsal Taňačkevycovi v únoru 1863. Nabádá v něm přítele, aby nespěchal s tiskem jeho básní, chce totiž dokončit dvě další skladby, poému „Циганка“ a „Зраділля“.⁶⁾ Máme tedy v této zprávě důkaz, že obě tyto básně byly r. 1863 rozpracovány. V témž dopisu nalézáme zajímavou básníkovu otázku: ptá se, která z jeho básní se přátelům ve Lvově líbila. Z toho vyplývá, že některé z těch básní, které přepracovával, byly již přátelům známy. Zdá se, že přátelé je měli v rukou v první redakci.

1) Поезія. Коломыя 1867 I—II, 1868 III.

2) Словник Українських письменників, т. III, 304, uvádí jen dva svazečky kolomyjské sbírky, vydané r. 1867; o svazečku III. nic neví.

3) Житєпись, 424.

4) Пис. IV, 22.

5) Пис. IV, 64.

6) Пис. IV, 57.

O ještě jedné básni, která snad také měla být součástí chystané sbírky, se dovídáme z Fedkovyčova dopisu Taňačkevycovi ze 17. května 1863.⁷⁾ V dopise se ptá, co se stalo s jeho básní „Кобилиця“ a s cyklem básní „Окрушки“. To znamená, že také tato poslední skladba mohla být součástí zamýšlené sbírky. Naposledy r. 1863 se dovídáme o chystané sbírce básní z básníkovy dopisu Taňačkevycovi, napsaného 12. června.⁸⁾ Fedkovyč tu mluví o básních chystaných k vydání na Ukrajině a radí posečkat nějakou dobu, protože právě dokončuje báseň „Зрадзілля“ a potom se chystá dokončit báseň „Циганка“.

Potom asi tři roky o žádné sbírce v korespondenci nenalzáme zmínky. Když tedy shrneme všechno, co víme o této — nazveme ji první — redakci sbírky kolomyjských básní, zjišťujeme, že se měla skládat z básní, mezi nimiž zcela jistě měly být: „Новобранчик“, „Кобилиця“, „Зрадзілля“, „Циганка“ a „Окрушки“. Z těchto básní „Новобранчик“ byl nakonec alespoň v úryvcích uveřejněn r. 1862 v časopise „Вечерниця“. Z básně „Циганка“ byly publikovány rovněž úryvky, ty se však svým obsahem naprosto liší od té verze, která vešla do kolomyjského vydání. Poéma „Кобилиця“ zůstala v rukopise. Báseň „Зрадзілля“ se nám nezachovala. Ivan Franko a Makovej ji ztotožňují s poémtou „Мертвець“. Pokud jde o cyklus „Окрушки“, zachovaly se z něho fragmenty, které jsou dost spletitou záhadou.

Teprve za tři roky, tj. r. 1866, opět se dovídáme z korespondence, že Fedkovyč chystá k vydání nějakou sbírku ukrajinských básní. Nemohl najít nakladatele a sám neměl peněz, pokusil se tedy získat peníze veřejnou sbírkou. Nápomocen mu v tom byl jeho příbuzný, pravoslavný teolog Hanickyj, který začal sbírat peníze mezi svými farníky. Podle německy psaného dopisu sebral k 18. dubnu 1866 celkem 6 zlatých.⁹⁾ Z toho dopisu se také dovídáme, že Fedkovyč měl v tu dobu přichystánu i sbírku německých básní, které chtěl vydat. Šlo patrně o pozdější sbírku „Am Tscheremus“.

O jakou sbírku ukrajinských básní šlo, na to nám dává odpověď korespondence. V dubnu 1866 obrátila se tarnopolská studentská hromada v dopise k Fedkovyčovi s prosbou, aby jí poslal národopisné dílo o svatebních zvycích, o kterém mluvil ještě ve své první sbírce „Поезія“, kde uveřejnil dvě svatební písně. Žádali také o zaslání jiných básní, a to poému „Новобранчик“, básni „Могила“ a „Старий жовнір“.¹⁰⁾ Studenti jednotlivé názvy rozměňovali, poému „Новобранчик“ nazývali „Новобранець“, názvem „Могила“ označovali asi poému „Туга на могилі званого мого брата Михайла Дучака“. Dopis ukazuje, že veřejnost dobře znala Fedkovyčovy básně, i když nebyly publikovány. Z básní, o kterých mluví dopis tarnopolské hromady, jen „Новобранчик“ mohl být znám z tisku, a to jen ve fragmentech, báseň „Туга на могилі“ vyšla až v kolomyjském vydání, báseň „Старий жовнір“ byla vydána až r. 1868.

Fedkovyčova odpověď na tento dopis rovněž z dubna 1866 upřesňuje nám obsah sbírky chystané r. 1866 do tisku. V odpovědi na žádost o přichystání svatebních zvyků odpovídá poněkud bryskně, že nemá kdy je napsat. Poému „Новобранчик“ přeraboval v obsírnou poému „Дезертир“ a rovněž nemá

⁷⁾ Пис. IV, 80.

⁸⁾ Пис. IV, 84.

⁹⁾ Пис. IV, 126.

¹⁰⁾ Пис. IV, 128—29.

kdy ji přepisovat. Sděluje jim však, že Hanickýj sbírá peníze na vydání všech jeho netištěných básní. A tyto básně vyjmenovává. Jsou to: „Дезертир“, „Мертвец“, „Циганка“, „Рожа“, „Кріль Ероль“, „Могила“, „Неприкаяний“, „Окрушки“.¹¹⁾ Jak vidíme, v této nové — nazvěme ji druhou — redakci nevyskytují se „Кобилиця“ a „Зрадзілля“. „Дезертир“ vznikl přepracováním poemy „Новобранчик“, „Циганка“ nezměnila název, ale víme, že byla rovněž přepracována. Zůstaly tu tedy z první redakce jen „Окрушки“. Zato nově přibily „Рожа“, „Кріль Ероль“, „Могила“ a „Неприкаяний“. Stěží tedy můžeme přepokládat, že všechny tyto básně byly napsány již r. 1862, jak tomu chce Makovej. Předpokládat můžeme jen zárodečný nápad u některých, u jiných první verzi. Dobrým příkladem je tu „Новобранчик“, který vyrostl na „Дезертира“, a ještě složitější proměny prodělala „Циганка“, jak o tom dále bude řeč.

Soubor básní této druhé redakce je poměrně blízký kolomyjskému vydání. Do tohoto vydání vešly z něho „Дезертир“, „Мертвец“, „Циганка“, „Рожа“, „Могила“. Ale kde se tam vzaly „Сині пюрця“ a „Городенчук“? O nich se básník zatím nikde nezmiňoval. Tuto záhadu nám pomáhá částečně rozřešit Feďkovyčův dopis vídeňské studentské hromadě,¹²⁾ která se v květnu 1866 rozhodla vydat jeho básně v 1000 exemplářích na své útraty. Feďkovyčovych básní stačilo asi na 7—8 tiskových archů. Ale básník nebyl s tímto rozsahem spokojen, chtěl, aby sbírka měla rozsah alespoň 12 archů. Proto nabídl vídeňské hromadě, že za určitých podmínek dodá další 4 tiskové archy. Měl je vyplnit cyklus s názvem „Ще дві-три паві“, obsahující 18 básní: „Городенчук“, „Як в світі ведеться“, „Леля“, „А хто винен“, „Співак“, „Старий жовнір“, „Церков“, „Стрелець“, „Черемська княгиня“, „Проші“, „Чия правда“, „Флояра“, „Лісова цариця“, „До Данила Млаки“, „Удова“, „Сліпий“, „Свекруха“, „Волошин“. Z tohoto cyklu byl potom přijat do kolomyjské sbírky „Городенчук“, který tedy není totožný s básní „Неприкаяний“, jak mínil Ivan Franko.

Zbývá nám otázka, odkud se vzala v kolomyjské sbírce háseň „Сині пюрця“. Byla zřejmě poslána do tisku s velkými poémami, tj. v původním, prvním cyklu. Neboť básník ve zmíněném dopise praví, že cyklus „Ще дві-три паві“ by se dal dobře připojit k básni „Сині пюрця“. Přihlédneme-li k obsahu této básně, dospějeme k názoru, že ji autor zamýšlel postavit do čela sbírky jako báseň úvodní.

Je tu možný ještě jeden výklad, který předpokládá, že „Сині пюрця“ nejsou jedinou básní, nýbrž že se tímto názvem označuje jedna báseň i celý cyklus jiných básní. Svědčí proto výše uvedený Feďkovyčův názor, že je možné k nim připojit cyklus „Ще дві-три паві“, a Feďkovyčova otázka v dopise K. Horbalovi z 18. května 1867: „Що сталося з моїми „Синими пюрцями у Відні?“¹³⁾ V té době totiž došlo již k roztržce mezi básníkem a vídeňskou hromadou, která z důvodů blíže neznámých nevydávala — v rozporu se svým slibem — Feďkovyčovu sbírku. Básník rozezlý ročním čekáním žádal vrácení svých rukopisů. „Сині пюрця“ patrně vráceny nebyly, proto se básník ptal po jejich osudu. Dalším svědectvím je žádost Ivovské hromady v dopise z r. 1867

¹¹⁾ Пис. IV, 129.

¹²⁾ Радянське літературознавство, 1959, кн. 4, с. 110.

¹³⁾ Пис. IV, 151.

bez udání dne a měsíce, aby směli uveřejnit v časopise „Правда“ básně „В великодну пятницю“, „А хто винен“ a jiné, nedávno poslané do Vídně;¹⁴⁾ z Vídně totiž, když k vydání nedošlo, rukopisy byly poslány do redakce časopisu „Правда“ bez vědomí Feďkovyčova; báseň „А хто винен“ nalézáme v počtu těch, které básník poslal dodatečně jako cyklus „Ще дві-три пави“, avšak báseň „В великодну пятницю“ v tomto cyklu není, byla tedy poslána buď se základním cyklem velkých poém, buď byla součástí jiného cyklu — cyklu „Сині пюрця“. Dále o věci svědčí Feďkovyčovy básně, uveřejňované v l. 1868—1870 v časopise „Правда“, které jsou dvojího druhu: řada jich patří k cyklu „Ще дві-три пави“, některé do původního cyklu druhé redakce, ale řada veršů nemá nic společného ani s druhou redakcí původního cyklu, ani s cyklem „Ще дві-три пави“. Víme také, že Feďkovyč v této době žádné básně do časopisu „Правда“ neposílal, a víme, že Partyckyj dostal všechny básně z Vídně a určil je pro postupné uveřejňování v časopise „Правда“. Feďkovyč se dvakrát r. 1868 obracel na Partyckého s žádostí, aby všechny básně, které mu dal poslat, vydal spolu s těmi, které vyšly ve třech dílech v Kolomyji,¹⁵⁾ Partyckyj však tuto žádost ignoroval a básně dal do redakce časopisu „Правда“, kde se postupně uveřejňovaly, ne ovšem všechny. Fakt, že Feďkovyč v l. 1867—1870 do časopisu „Правда“ nic neposílal, ale časopis přece tiskl jeho básně, a druhý fakt, že v něm v této době vycházely básně z cyklu „Ще дві-три пави“ a zároveň jiné kratší básně, dosvědčuje, že „Сині пюрця“ nebyly jedinou básní, nýbrž že to byl asi cyklus básní lyrických, který ovšem rekonstruovat po stránce kompoziční do původní podoby se nám asi nikdy věrohodně nepodaří.

Dříve než vyšly tři svazčky Feďkovyčových básní v l. 1867—1868, rozvinula se mezi básníkem a vydavatelem čilá korespondence. Nelze pochybovat o tom, že se do našich časů nezachovaly všechny dopisy, takže mnohé nám snad zůstane nevysvětleno. Feďkovyčova situace v ukrajinské společnosti byla tenkrát hodně složitá a delikátní. Básník se hněval na vídeňskou hromadu za to, že neplnila svůj slib stran vydání jeho básnické sbírky. Rozešel se také s Lvovskou hromadou a s časopisem „Правда“. Na dovršení všeho vyšla přibližně v téže době nepřiznivá kritika Feďkovyčovy tvorby v časopise „Русь“. Tenkrát se dostává část rukopisů Feďkovyčových básní do rukou studentské hromady v Stanislavově. Stalo se tak asi přičiněním tarnopolského profesora O. Partyckého, s nímž se básník znal již dříve, neboť mu 4. 7. 1867 psal dopis,¹⁶⁾ plný nářků na Lvovskou hromadu, na časopis „Русь“, na vídeňské ukrajinské studenty. V září 1867 Partyckyj žádal básníka, aby se zúčastnil příspěvkem ve sborníku, který Partyckyj hodlal vydávat. Snad si tím získal přízeň Feďkovyče, který mu svěřil své básně. Když Lvovská hromada žádala básníka, aby jí dal dovolení uveřejnit některé básně, jež posílal do Vídně, Feďkovyč dopis vrátil a bryskně odpověděl: „Мені дайте раз за всігди покой, та й на сім конець бесіди. А мої поезії, що з Відня вам прислали, на сих міст мені до Партицького відослати що й до слова“.¹⁷⁾ To znamená, že Feďkovyč měl od Partyckého slib, že mu jeho básně vydá nebo se o vydání nějak postará. O ně-

¹⁴⁾ Пис. IV, 171.

¹⁵⁾ Пис. IV, 182—83.

¹⁶⁾ Пис. IV, 165—66.

¹⁷⁾ Пис. IV, 171.

čem takovém se dovídáme z dopisu Ostapa Terleckého Feďkovyčovi, napsaného 3. října 1867.¹⁸⁾ Terleckyj sděluje ve svém dopise básníkovi, že stanislavovští studenti dali do tisku jeho básně a že nejdéle za dvě neděle vyjde první díl. Ten prý obsahuje poémy „Мертвец“ a „Туга на могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні“.

Tato zpráva se shodovala se skutečností. Zato však druhá zpráva, že po skončení první části půjde do tisku „Дезертир“, skutečností odporuje. Víme, že „Дезертир“ vyšel jako třetí část. Jako druhá část vyšly drobnější básně: „Сині пурця“, „Городенчук“, „Рожа“, „Циганка“. Studenti chtěli, aby Feďkovyčovy básně tvořily větší soubor, nechtěli je vydávat jako jednotlivé malé brožury. Prosili tedy Feďkovyče, aby jim do Stanislavova poslal ještě několik větších a menších děl na doplnění sbírky. Nikoliv ovšem ty básně, které básník pošle do časopisu „Правда“. Odkud však mohli stanislavovští studenti vědět, že Feďkovyč bude něco posílat do časopisu? Fakt byl ten, že básník nehodlal cokoliv do časopisu „Правда“ posílat. Studenti věděli asi o zámeru Partyckého poslat drobně Feďkovyčovy Ivoinskému časopisu, nevěděli však, že to tarnopolský profesor hodlá učinit bez svolení a souhlasu básníkov.

Zajímavější bylo druhé sdělení, že se Partyckyj chystá vydat ty básně, které byly v té době ještě ve Vídni, nákladem právě vzniklého literárního fondu. Terleckyj dodává, že se to netýká těch básní, které vydávají oni, stanislavovští. Z těchto zpráv vyplývají dvě skutečnosti: 1. že Partyckyj jednal s Feďkovyčem o jeho básních a jejich vydání, neboť Terleckyj by takovou věc nemohl říkat, kdyby nebyla pravdivá; 2. že stanislavovští studenti vydávali Feďkovyčovy básně nezávisle na Partyckém, neboť také Terleckyj se ve svém dopise projevuje zcela samostatně bez ohledu na Partyckého. Svědčí o tom jak první sebevědomá věta: „Ми станіславці друкуємо ваши поезії у Коломиї“ (o Partyckém tu není zmínka), tak také závěrečná výhrada, když se Terleckyj zmiňuje o plánu Partyckého vydávat vídeňské básně: „розуміється окрем тих, що ми станіславці друкуємо“. Tento dopis ukazuje, že Makovej nemá pravdu, když tvrdí, že studenti vydávali Feďkovyčovy básně s pomocí Partyckého, nebo dokonce že kolomyjské vydání bylo uskutečněno jeho péčí.¹⁹⁾ Jestli se vůbec Partyckyj tohoto vydání nějak zúčastnil, tedy jeho vliv byl leda negativní a péče záležela v tom, že chtěl Feďkovyče znemožnit u čtenářů. Ale o tom bude zmínka níže.

Feďkovyč Terleckému odpověděl, že žádané básně nemůže poslat, neboť co měl, poslal do Vídně a odtamtud všechny jeho práce poslali k Partyckému. V přítomné době že nic nepíše. Má sice překlad Slova o pochodu Ihorově, ale není ještě opraven. Až s ním bude hotov, může jej studentům poslat. Feďkovyč zdá se nebyl spokojen s tím, že jeho básně vydávali studenti. Na rubu dopisu Terleckému si totiž napsal koncept odpovědi plný nespokojenosti a ironie. Není jisto, zda tato odpověď byla vůbec poslána. Se zřetelem k dopisu ze začátku r. 1868, jehož obsah byl výše podán, je víc než pravděpodobně, že odeslána nebyla. Sdělení Terleckého, že stanislavovští studenti vydávají jeho básně, zdá se nevěřil, neboť v uvedeném konceptu čteme tato slova: „Мої поезії не друкуйте, бо чую, що їх уже у Відни друкують, на що аж два рази?“²⁰⁾

¹⁸⁾ Пис. IV, 173.

¹⁹⁾ Житєпись, 375.

²⁰⁾ Пис. IV, 174.

Míněno je to zřejmě ironicky. Básníková nespokojenost se projevila i v tom, že na dopis, kterým Terleckyj doprovodil autorské exempláře druhé části básní, Feďkovyč neodpověděl. Teprve když dostal 20 exemplářů třetí části a dopis Terleckého s výčitkou, odpověděl suše, dokonce drsně, nevybíraje slova. Obrátil se s impertinentním dotazem na Terleckého, proč jeho verše „на шестий поменник Тараса“ nebyly publikovány a proč jeho poslední básně, které poslal „до П-я“ a pak přikázal poslat Partyckému, nedošly k adresátovi, nýbrž se octly v redakci časopisu „Правда“ Feďkovyč žádá Terleckého, aby se postaral o posláni těch básní Partyckému a ten aby je vydal spolu s ostatními.²¹⁾ Ovšem Partyckyj žádné básně nevydal, vydala je stanislavovská hromada. Účast Partyckého byla negativní v každém směru. Z korespondence jasně vyplývá, že tři svazečky vydané v Kolomyji byly dílem stanislavovských studentů. Partyckyj chtěl vydávat ty básně, které byly ve Vídni, tj. „Ще дві-три паві“ a „Сині пюрця“. Všechny tři svazečky po skončení tisku Feďkovyčovi posílá a píše doprovodní informace k tomu Ostap Terleckyj, nikoliv Partyckyj.

Partyckyj prý podle slov Makovejových zaplatil Feďkovyčovi 50 zlatých za jeho básně. Tento údaj je správný, ale odměna se netýkala básní vydaných v Kolomyji, nýbrž těch, které zadržel u sebe pod záminkou vydání, které však nevydal souborně, nýbrž ponechával pro časopis „Правда“. Ještě v dopise z 1. VII. 1868 naléhá Feďkovyč na Partyckého, aby mu sdělil, co se stalo s jeho básněmi, které mu dal poslat.²²⁾ Kromě tří svazečků neví, že by něco bylo tiskem vydáno. Jde tu zřejmě o ty básně, které básník přikázal vídeňské hromadě poslat Partyckému. Po těchto intervencích Partyckyj poslal Feďkovyčovi 50 zlatých. Na to reagoval básník dopisem, ve kterém čteme: „Що тичиться друку и розпаку моїх поезий, то раз за всігда вас прошу, з ними по свої воли зарядити. Они мені заплачені, то ж мені ні якого діла до них“.²³⁾ Ale to vše se již netýká tří svazečků vydaných v Kolomyji, nýbrž veršů, které byly určeny do této sbírky, ale nikdy nespátřily světlo světa v jedné knize, nýbrž byly roztroušeny po časopisech. „Правда“ řezala ty cykly na kousičky na pokyn a péči Omeljana Partyckého.

Feďkovyčově kolomyjské sbíreče byly na neprospěch tři velmi nešťastné věci: první byla nešťastná a nepromyšlená kompozice sbírky, druhá — ševčenkovské stylistické epigonství, třetí — nepříznivá společenská konstelace. Pokud jde o uspořádání sbírky, je vidět 1. naprostou nezkušenost pořadatelů sbírky, nedostatek vkusu a taktu a jejich naivní prostoduchost; 2. nedostatek kontaktů s autorem; 3. snad i bezohlednost, nebo dokonce zlou vůli někoho, komu na autorově umělecké pověsti vůbec nezáleželo, kdo naopak zcela tvrdě a bezohledně sledoval své sobecké cíle. Neboť jak jinak je si možno vysvětlit tu okolnost, že v čele sbírky byl postaven „Мертвець“, nerudný svým epigonským pararázováním ševčenkovských veršů, když do sbírky patřila báseň „Сині пюрця“ napsaná jako úvod k celé sbírce. V této básni byly Ševčenkovy stylistické obraty aplikovány tvůrčím způsobem a vtipně. Feďkovyč zdá se byl postaven najednou před hotovou věc; první svazek jeho básní se tiskl, a nikdo se ho nezeptal, které básně chce zařadit do úvodního svazku a v jakém

²¹⁾ Пис. IV, 176—77.

²²⁾ Пис. IV, 182—83.

²³⁾ Пис. IV, 187.

pořadí je chce vidět tištěné. Terleckyj mu prostě oznámil, že v prvním svazku bude „Мертвець“ a „Тура на морилі“. Když to Feďkovyčovi napsal, byl ke všemu již svazek téměř hotov. Mladí vydavatelé nepromyslili dobře strukturu sbírky. Pečoval-li však o její vydání Partyckyj, tedy věc nabývá zcela jiné tvárnosti. Partyckyj byl člověk vzdělaný a zkušený; jako středoškolský profesor měl značné znalosti a vytříbený vkus. Jak se tedy mohlo stát, že dovolil chlapcům začínat sbírku více méně nedokonalou básní „Мертвець“ a takové mistrovské dílo jako „Окружки“ vůbec do tisku nepřipustit? Jak mohl přehlédnout báseň „Сині пюрця“, jejíž místo ve sbírce přímo bilo do očí? Tady je vysvětlení jen jedno: Partyckyj, který nehodlal vůbec nikdy vydávat nějakou sbírku Feďkovyčových básní, chtěl se zbavit dlouhých básní, které se do časopisu typu „Правда“ nehodily pro svou rozsáhlost, ale krátké básně, jako byly „Окружки“, ponechal pro potřebu časopisu. Že tomu tak bylo, dosvědčuje pasus z Taňackevyčova dopisu z r. 1867, kde pisatel přímo píše básníkovi: „передавай коротші ричи до Правди — вони придатні для Правди“.²⁴⁾ A o ostatní se Partyckyj vůbec nezajímal.

Ivan Franko mluvil pravdu, že kdo přečetl první verše básně „Мертвець“, odložil celý svazeček s nechutí,²⁵⁾ neboť od četby ho musila odradit nevhodná parafráze Ševčenkových veršů z poémy „Катарина“. I vypůjčené metrum působilo nepůvodností, i řada „ukrajinských“, v haličské ukrajinštině neobvyklých slov zarážela. Ševčenko v řadě básní těchto tří svazečků zanechal stopu: „Сині пюрця“ začínají parafrází známých Ševčenkových veršů „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами“, „Городенчук“ má motto z Ševčenka a je sám paralelou básně „Перебендя“, „Дезертир“ je rovněž uveden motivem z Ševčenka. Kdo listuje v těchto verších, neubrání se dojmu, že jsou odleskem veršů velkého Kobzara. Ale opravdu jenom ten, kdo listuje, kdo nečte a neprožívá. Neboť básně jsou tu seřazeny tak, že přímo vybízejí k závěru: epigon bez vlastních idejí, a dokonce bez vlastních výrazových schopností. Bylo-li to seskupení náhodné, nebo snad úmyslné, na tom celkem nezáleží. Fakt zůstává, že to bylo seskupení nepříznivé pro Feďkovyče. Makovej a jiní badatelé přiznávají, že v době, kdy prý byl Feďkovyč plně ve vleku Ševčenkově, dovedl psát a také psal originální básně, nezávislé na ukrajinském básníku-učíteli.²⁶⁾ Je to podivné tvrzení. Neboť je-li kdo epigon a úplně ve vleku jiného tvůrce, pak není schopen psát samostatně a originálně. Něco jiného je, dovede-li tvůrčím způsobem využít podnětů, jimiž působí na něho jiná osobnost básnická, zvláště tak mohutná, jakou byl Ševčenko. Zamysleme se trochu nad Feďkovyčovou uměleckou erudicí! Básník vyrostl vlastně bez předchůdců, vždyť psal ze začátku jen německy. Ukrajinské autory neznal, neznal ani haličské, a když je poznal, nemnoho od nich mohl získat. Živila ho, sytila a napájela lidová píseň. Cestu ukazovali němečtí básníci, které velmi obratně převáděl do rodné řeči. Ale ti ho vedli po cestách, jež odváděly od národa a jeho života, od těch idejí a pocitů, které básník chtěl vyjádřit, ale které vyjádřit nedovedl. A tu se najednou objevil Ševčenko, básník velmi blízký po všech stránkách našemu Feďkovyčovi. V jeho verších četl to, co cítil a co chtěl, ale nedovedl vyjádřit. V jeho díle našel způsob, jak zpracovávat podněty lidové

²⁴⁾ Пис. IV, 161.

²⁵⁾ Твори в 20 тт., том XVII, с. 274.

²⁶⁾ Житєпис, 436.

písně. Ševčenko na něho zapůsobil mohutně jako umělec: v jeho díle poznal nové obrazy, které dosud sám nebyl s to vytvořit, v jeho básních se seznámil s novými vyjadřovacími prostředky, dosud neslýchanými a neobvyklými, u Ševčenka našel nové slovní bohatství a jeho zvláštní, dosud neobvyklou aplikaci. Básník poznal svou příbuznost s velkým Kobzareem, a protože Ševčenko byl první a starší, uznal ho za svůj vzor a svého učitele, nebo jak se sám po huculsku vyjádřil, za svého „tatu“. Pochopitelně pokusil se využít tohoto nového a vzácného zdroje k obohacení své tvorby především po stránce formální, po stránce jazykové a rytmické. Ideově Feďkovyč nemusil od Ševčenka nic přejímat: sociální vlastenectví a hluboký humanismus charakterizovaly ho již od první sbírky. Lidovost ve smyslu folklórním a etnografickém byla mu vlastní od prvních básnických kroků. Hluboký lyrismus byl pro něho příznačný od prvních veršů. Chyběl mu ovšem Ševčenkův orlí pohled na lidské věci a velkorysý postoj k přátelům a nepřátelům. Ale tyto prvky od Ševčenka nepřejímal. Bral od něho jen věci vnější, formální, v jádře zůstal sebou, básníkem zelené Bukoviny, Čornohory, jak sám říkal.

Ač to zní paradoxně, Feďkovyč-básník, pokud jde o jeho tvůrčí možnosti, žil v poměrech daleko horších než Ševčenko. Ševčenko sice byl pronásledován a trpěl lidsky, ale právě toto utrpení ho zocelovalo a dodávalo mu živných látek k tvorbě. Měl velkorysé a přejné přátele, kteří ho dovedli povzbuzovat ke stále většímu tvůrčímu vypětí. Avšak Feďkovyč žil v prostředí malém, ubohém, malicherném, které nejen nepodporovalo, ale naopak malichernými intrikami ubíjelo. Bylo to prostředí, které neukazovalo básníkovi rozvojové cesty. Vést Feďkovyče byl schopen jediný Didyckyj, který dobře odhadl jeho talent. Ale Didyckyj byl „moskvofil“ a mladá generace lehce dokázala oba muže zneprátnit. Mladí z důvodů stranicky sobeckých zneužívali Feďkovyčova talentu. Situaci nejlépe osvětluje fakt, že Horbaľ v dopise Kobyljanskému dovedl Feďkovyče ostře odsoudit jen za to, že své verše dal k dispozici Didyckému.²⁷⁾ A přece básník neměl jiných možností uplatnit své dílo na veřejnosti. Snad by ho byl dovedl vést Drahoňanov, který dovedl ocenit Feďkovyčovy básnické možnosti. Ale Drahoňanov byl jen hostem v Haliči a setkání obou mužů se událo již velmi pozdě, kdy se záchrana Feďkovyčova talentu zdála takřka nemožnou. Generaci svých vrstevníků, žijících v kulturním centru Haliče Lvově a v hlavním městě říše Vídni, stal se obtížným tento tvrdý Hucul, který se vzdal lesklé hodnosti rakouského oficíra a který je šokoval svým huculským krojem a svými selskými manýrami. V širokých vrstvách čtenářů byl populární, mládež ho zbožňovala, slovní představitelé vzdělané vrstvy cítili sílu jeho talentu, ale nebyl z nich, byl svůj, a proto nechtěli dopustit, aby se plně rozvinul, aby získal ještě větší proslulost. Nejprve mu příliš pochlebovali, aby ho získali do své koterie, pak rozdrobovali jeho talent a nakonec ho umlčovali. Není potřebí mluvit o zlomyslných pomluvách jeho osoby a díla, kterých ukázku nám zachoval ve svých vzpomínkách Ivan Verchratský.

Feďkovyč byl jako básník kritický k sobě i ke svému dílu. Mnohokrát o tom podal důkaz ve své korespondenci, např. v říjnu 1862 psal Horbaľovi: „За тебе, брате, прошу, абесь міні твою критику над Новобранцем прислав,

²⁷⁾ Пис. IV, 24.

бо твої критики я ся так тримаю, як божего слова“.²⁸⁾ Když napsal frašku „Так вам треба“, prosil Taňáčkevyče, aby ji přečetl a posoudil a aby ho upozornil na nedostatky.²⁹⁾ Jakého rázu byly kritiky a posudky Feďkovyčových přátel, ukazuje věta z Feďkovyčova dopisu Taňáčkevyčovi: „Коли кажеш не писати прозою, то я вже тільки виршуватиму“.³⁰⁾ Feďkovyč si vždy přál kritiku konstruktivní, takovou, která by mu pomohla v další práci. Proto se také ptal Terleckého, když vyšel první svazek kolomyjských básní, neobjevila-li se na tyto básně kritika. Přímou žádal, aby se o kritiku nějak postarali, „бо буде наука для мене“.³¹⁾ Ale ukrajinský haličský tisk mlčel. Mlčel záměrně ne proto, že neměl odvahu říci pravdu o nedostatcích kolomyjských básní, ale proto, aby básníka znechutil a definitivně od psaní odradil. Takoveto snahy se projevíly již r. 1867, když se v Horbalově orgánu „Русь“ objevila „ohleduplná“ podle Makoveje, ale celkem povšechná a nevěcná glosa dopisovatele z Brodů, která se právem Feďkovyče dotkla. Lvovské špičky ukrajinské kultury v monarchii zakrátko potom pozvaly Feďkovyče do centra ukrajinské kultury v Rakousku, Lvova, aby ho tam ubily lidovýchovnou dřinou, aby z něho učinily psací stroj a aby mu nedopřály vůbec jakékoliv možnosti rozvíti jeho básnických vloh. To se jim podařilo znamenitě. Feďkovyč jako básník přestal v 70. letech existovat, alespoň pro ně. Ve skutečnosti věc se měla jinak, jak o tom bude ještě dále řeč.

Je otázka, zda jsou tři kolomyjské svazečky básní opravdu tak špatné, jak to hlásala svým mlčením současná kritika, jak to říká Makovej a jiní literární badatelé. Za nejslabší báseň od dob Frankových se považuje „Мертвецъ“ uveřejněný na čelném místě v prvním svazku. Historie této balady není úplně jasná. Čteme o ní poprvé v dubnu r. 1866 ve Feďkovyčově dopise tarnopolské studentské hromadě. Ivan Franko a po něm Makovej ztotožňují tuto báseň s básní „Зрадаїлля“, Зрадаїлля, Зрадаїль (všechny tři verze najdeme v dopisech), o které slyšíme již od února r. 1863; v polovině r. 1864 báseň nebyla ještě dokončena a pak z korespondence zmizela, nikde nebyla uveřejněna a každá stopa po ní zanikla. R. 1866 se objevuje báseň „Мертвецъ“. Franko a Makovej se nechtěli smířit se zmizením básně „Зрадаїлля“, a protože věděli, že Feďkovyč své básně stále přepracovával, někdy měnil i názvy, rozhodli se obě básně ztotožnit. Hlubších důvodů pro to neměli. Neboť v celé básni o nějaké kouzelné bylině není ani zmínka. A přece název jasně ukazuje, že šlo o jakousi kouzelnou bylinu, která musila být vedoucím motivem básně. I kdyby snad došlo k přepracování nebo novému zpracování nějaké látky o umrlci-návratníku, v níž by roli hrála kouzelná bylina, stěží by se byl motiv kouzelné byliny ztratit, byl by snad figuroval aspoň jako motiv vedlejší. Ovšem v básni „Мертвецъ“ nenajdeme ani stopy po takovém motivu. Nesmíme tudíž obě básně ztotožňovat. „Зрадаїлля“ je báseň docela jiná než „Мертвецъ“, ve které kouzelnými rekvizitami nejsou byliny, nýbrž zrcadlo a voskové svíce.

Báseň „Мертвецъ“ byla inspirována — proti všeobecnému mínění — ne Ševčenkem, protože v tvorbě Ševčenkově není ani jediné básně o umrlci-

²⁸⁾ Пис. IV, 43.

²⁹⁾ Пис. IV, 102.

³⁰⁾ Пис. IV, 107.

³¹⁾ Пис. IV, 177.

návratníku, nýbrž německým básníkem Bürgerem, jehož „Lenore“ básník jistě dobře znal, jak o tom svědčí i motto básně. Ovšem tentokrát náš básník Lenoru ani nepřekládal, ani neparafrazoval, nýbrž napsal samostatnou báseň podobnou básni Bürgerově. „Мертвецъ“ je méně závislý na Lenoře než např. Mickiewiczova Ucieczka nebo Erbenovy Svatební košile. Jinak ovšem má báseň Feďkovyčova některé shodné motivy s básní Bürgerovou: smrt Wilhelma a Vasyla ve válce v daleké cizině, neukojitelnou touhu a neztišitelný zármutek Lenořin a Marusjin, rouhání obou dívek a napomínání jejich matek. Ale způsob návratu Wilhelma a Vasyla je zcela odlišný, svatební cesta milenců je sice analogická, ale přece je veliký rozdíl v jejím líčení mezi Feďkovyčem a Bürgerem. Konec hříšné dívky je stejný, ale scéna konce se zásadně liší. Feďkovyč je svůj a samostatný tím, že naplňuje svou báseň ukrajinským koloritem, který celý děj změkčuje a zmírňuje. Je tu nejprve vykreslena venkovská milostná idyla dvou mladých lidí i jejich loučení. Tato celá epizoda rozpouští děj lyričky a zdržuje jeho spád, ale z druhé strany znamenitě psychologicky motivuje. I samo zoufalství Marusjino není tak divoké a bouřlivé jako Lenořino, její vzpoura proti bohu i její zoufalství vyplývá jaksí měkce a nenásilně z „holosiň“ — nářků nad mrtvým. Dějově samostatným prvkem je Marusjina cesta k hadačce a popis kouzel. Kouzla uvedená Feďkovyčem do této básně úzce souvisejí s folklórem. Podle lidových představ dívky, která v novoroční noc o půlnoci sedí v záři svíc před zrcadlem, ukáže se její budoucí muž, vystoupí ze zrcadla a nechá jí nějakou věc. Tuto pověru básník zde aplikuje tak, že k Marusji, která se podle návodu hadačky („vorožky“) dívá do zrcadla, přichází Vasyl, umrlec-návratník, který ji bere s sebou na svatební cestu za doprovodu dvanácti družiček-umrlců. Po cestě jim zpívají pochumnou píseň o všemoci smrti družbové-umrlci. Nezávislost na Bürgerovi a básníkovy invence se projevily v hřbitovní scéně, která je provedena vkusně, a ve zpěvu družbů („bojarů“), naplněném básníkovými názory na společenský řád, vládu světskou a církevní. Tyto názory jsou hodně radikální, i když jen všeobecné.

Тиран ходить у корунах
 Та п'є кров як воду;
 Пап а непана дере шкуру
 Та чваниться родом;
 Піп продає кров Христову
 Та купує села.³²⁾

Nejsou to právě ty verše, pro které ukrajinský haličský tisk mlčel o kolomyjské sbírce, pro které vznikla aféra o epigonství, pro které se víckrát nesměla objevit větší sbírka Feďkovyčových básní, v nichž by kulturní vládcí nemohli dělat retuše, resp. které by nemohli vůbec potlačit, jak potlačili poémy „Кобилиця“, „Новобранчик“ a „крвавє“ vzpomínkové básně na Ševčenka?

Je tu ovšem i ta Ševčenkova „Катарина“: je tu její verš, je tu didaktický úvod, který způsobil, že celá kolomyjská sbírka byla prohlášena za napodobení Ševčenka, za nevkusné nohsledství. A přece toto nohsledství se omezuje jen na první odstavec — pouhých 16 veršů. Neboť kdyby jich nebylo, kdyby báseň začínala verši „Полюбила чорнобрива легіня дівчина“, nikomu by nenapadlo uvádět Feďkovyčovu báseň do souvislosti s Ševčenkem. Je nepopí-

³²⁾ Пис. I, 224.

ratelné, že se Fed'kovyč dopustil faux pas, když stvořil první dva verše podle „Катарина“ a nerozvážil, že se Ševčenkova slova v kontextu jeho básně nevyjímají ani dobře, ani přirozeně. Ševčenkova varovná slova v souvislosti se skutečným příběhem básně „Катарина“ zněla ovšem přirozeně a jeho varování vyslovené v úvodě bylo dějem dobře zdůvodněno, kdežto varovný úvod Fed'kovyčův v baladicko-fantastické souvislosti byl pochybený a — Ivan Franko má docela pravdu — nevkusný.

Samo téma Fed'kovyčovy básně bylo v době, kdy báseň vznikla, již nečasové. Po Žukovském a Puškinovi, po Niemcewiczovi, Mickiewiczovi a našem Erbenovi námět byl až příliš všední. Dal by se však ospravedlnit, kdybychom vzali v úvahu zpracování tématu. Básník zobrazil svérázné huculské prostředí, využil v básni huculské pověry, uplatnil v ní mnoho tolklárních prvků, nevyužitých dosud v ukrajinské poezii. Vytvořil ukrajinskou obdobu Lenory sice dost pozdě, ale přece také dost samostatně. Básni se však stala osudnou manýra variace. Jako se nemohl zbavit určitých témat a motivů (Dovbuš, Hinda, růže), tak se nemohl zbavit některých slov a obrátů, v našem případě úvodních Ševčenkových slov z básně „Катарина“, pokud je neuplatnil ve své vlastní souvislosti. Vidíme to na příkladě Ševčenkových veršů „Думи мої“, které musil dvakrát vypovědět svým způsobem. Také začáteční slova z básně „Катарина“ byl nucen variovat. Jimi báseň začal a skončil. Nelze to nazývat plagováním, u Fed'kovyče jde jen o formální libůstku, která není předností, nýbrž naopak — jak správně cítil Franko — působí odpudivě.

Kdo se však začte do Fed'kovyčovy básně, objeví v ní mnoho samostatného a svérázného. Největší její předností je její lidovost, která ji velmi výrazně odlišuje od ostatních zpracování tohoto tématu v slovanských literaturách.

Druhou básní prvního svazku kolomyjské sbírky je „Туга на могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні“, kterou Franko publikoval v prvním svazku souborného vydání Fed'kovyčových děl pod názvem „На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні“. Změna názvu se zakládá asi na jeho znění v autografu. Neboť Frankovo znění v sebraných spisech (I. díl, str. 225—235) je kombinací kolomyjského textu a autografu, který podle Frankova mínění je mladší. I když Franko své mínění vyslovil s rezervou, jeho důvody jsou přesvědčivé, protože vycházejí z textového rozboru. Kdy byla báseň napsána, nelze přesně říci. Je-li ji možné ztotožnit, jak to dělá Makovej, s básní „Могила“, známou z korespondence, pak první zprávy o ní se objevují od r. 1866. Vzpomíná jí dopis tarnopolské studentské hromady z 22. IV. 1866. Z toho vyplývá, že báseň byla známá veřejnosti již před svým uveřejněním patrně z rukopisných opisů. Můžeme tedy vznik této básně klást do doby dřívější. Konečná podoba básně je asi z r. 1865, ale báseň byla jistě koncipována již dříve, jak o tom svědčí německá báseň „Taras“ ze sbírky „Gedichte“.

Názvu „Могила“ použil ve své odpovědi tarnopolským studentům sám autor v dubnu 1866. Že báseň „Могила“ je totožná s básní „Туга на могилі“, o tom svědčí řada důvodů. Mezi jinými je to i první verš poémy: „Чого мовчить він як могила?“ Nepřímým důkazem je okolnost, že žádná jiná báseň s takovým nebo podobným názvem z pera básníka nevyšla. Je také známo, že básník rád měnil názvy svých básní, když je přepracovával, a nakonec důležité je i to, že „Могила“ figuruje vždy v souvislosti s týmiž básněmi jako „Туга на могилі“.

Báseň „На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні“ je pozoruhodnou poetickou kreací v celé Feďkovyčově básnické tvorbě jak po stránce obsahové, tak po stránce kompoziční. Obsahově jde o maximálně objektivizovanou osobní lyriku, jejímž vzorem byla lidová pohřební nenie, „holosiňna“. Feďkovyčův žalozpěv na smrt jeho přítele Dučaka je proti primitivnímu lidovému útvaru členitější a formálně rozmanitější. Věcným podkladem k napsání této básně byla smrt básníkova přítele Mychajla Dučaka, s nímž se sblížil na vojně. Dučak byl propuštěn z vojenské služby asi za dva roky po propuštění Feďkovyčově. Byl propuštěn pro vleklou nemoc, jíž r. 1865 prý podlehl. Básník jeho smrtí dostal podnět k napsání své básně. Líčí v ní děje svého přátelství s Dučakem od prvního setkání a sblížení za italské války až po smrt a rozloučení s přítelem navždy. V struktuře básně můžeme zřetelně rozlišit pět částí. První je historií vnitřní nespokojenosti básníkovy v cizině, touhy po přátelství a prvního setkání obou přátel. Druhá v písňové zkratce poeticko-mytologickými symboly líčí vznik a utužení přátelství básníka a Dučaka, které ústí v osudové pobratimství. Ve třetí části kreslí básník zlou předtuchu, vyvolanou těžkým snem. Ve čtvrté části máme dvě složky: písňovou, jež svou symbolikou připomíná různé děje básníkova života, a ueníovou, jíž se loučí s mrtvým přítelem. Poslední pátá část je apostrofou matky-země, jež přijala mrtvého přítele, a reflexí o pomíjivnosti všeho v lidském životě. Tato závěrečná část je osobní zповědi básníkovy životní skepse, týkající se společenských hodnot.

Všechny tyto části tvoří jednotný celek, jedinou skladbu a jsou odlišeny podle obsahu výstavbou syžetu a formou. V první části básně se proplétá několik již tradičních motivů v Feďkovyčově poezii. Především je to známý motiv mladého nešťastného rekruta, vyrvaného z domova, znepokojeného možnou ztrátou života v cizině. S tím souvisejí další motivy: láska k rodným huculským horám, oddanost obřadům a zvykům vzdálené rodné země, opuštěnost a touha po přátelství. I tyto motivy jsou běžné v první básníkově sbírce, v níž najdeme i další motiv naší básně: italské prostředí, zejména hrdou krásu Benátek. Jen jeden motiv, který později zaujme významné místo v básníkově tvorbě, je nový: mytický obraz knížete měsíce bojujícího s turem, služebníkem temné mocnosti. Je to ovšem jen malá zmínka, jediný obraz, který má podmalovat celkovou náladu italské měsíční noci. Tento obraz „князь-місяць за туром гонивсь“ nebyl sice tehdejšímu čtenáři bez znalosti mytologie srozumitelný, je však dokladem pro myšlenkový svět našeho básníka v době vzniku básně. Básník je sice v zajetí starých představ, mnohokrát již poeticky formulovaných, ale ten mytologický prvek ukazuje na jeho přechod k novým představám. Konečně je potřeba si uvědomit, že se aplikace dosavadních motivů děje v jiné rovině než dosud. Tvořily-li tyto motivy v první sbírce a v básních po ní vzniklých odraz živé, pro básníka palčivé skutečnosti, v naší poémě to jsou již jen vzpomínky, jakýsi mýtus minulosti. Tomu je přizpůsoben tón básně, představový svět obrazů, mezi kterými se zcela přirozeně nalézá i obraz mytologický, lexika, verš. Pokud jde o formu, Makovej tvrdí, že ji autor převzal od Ševčenka. Je to jen částečně pravda. Začátek první části je formální parafrází známé Ševčenkovy básně „Чого ти ходиш на могилу?“ Srovnání obou začátků ukáže, že tu nejde jen o převzetí veršové formy, že tu nalézáme také závislosti lexikální:

— Чого ти ходиш на могилу? —
 Насилу мати говорила —
 Чого ти плачеш ідучи?
 Чому не спиш ти уночі,
 Моя голубко снаокрила?
 — Так, мамо, так. — І знов ходила
 А мати плакала ждучи.³³⁾

„Чого мовчить він як могила
 Усі камратя говорили, —
 „Чого він плаче у ночі,
 Чого на стойці стоячи
 Скитається як морська філя?
 Хиба ми всі йому не милі?
 Нехай же сам собі мовчить!“³⁴⁾

Při veškeré této podobnosti nelze říci, že Fed'kovyčova báseň má nějaký obsahový nebo myšlenkový vztah k básni Ševčenkove. Ale ani formální závislost nejde příliš hluboko. Jen prvních sedm veršů rytmicky se shoduje s básní Ševčenkovou. Další verše mají rytmus lidové písně a k rytmu Ševčenkovu vrací se básník teprve na konci první části v závěrečném sedmiverší, které celou svou formální strukturou odpovídá začátečním sedmi veršům. Básníkovi zřejmě tu šlo o formální symetrii, jejímž cílem bylo vyjádření uzavřenosti této části a odlišení od dalších částí básně.

Druhá část básně se skládá ze tří písniček, které v symbolech a obrazech líčí vznik a utužení přátelství básníka s Dučakem, a básníkova závěru udrženeho v rovině střízlivé skutečnosti. Ani základní motiv pobratimství, tvořící ideovou osu této části básně, není nový. Vyskytuje se v řadě básní první sbírky. Ale jeho pojetí je nové. Pobratimství jako osudové spojení dvou lidí není představa huculská, nýbrž srbská a bylo Fed'kovyčem přejato ze zvyklostí jižních Slovanů, o které, jak víme, měl vždy velký zájem. Také obřady a symboly pobratimství, jak je líčí ve svých písních, nejsou ukrajinské, nýbrž srbské. Výrazné srbské zabarvení dal básník své písni až ve druhém zpracování, které se zachovalo v rukopise. Motiv osudu, „долі“, je ovšem přijat z lidových písní ukrajinských a některé prvky písně o osudu byly vzaty z lidových pohádek, např. ukradení šatů koupající se „dolji“ Také zde uplatnil básník mytologický motiv o hvězdě a měsíci. Byly tu uplatněny také motivy církevně náboženské, ovšem spíše v rovině lidové pověry než náboženských představ dogmatických. Po stránce formální vlivy ani popudy Ševčenkovy poezie kromě rytmu závěrečného osmiverší nenalzááme. Písně totiž jsou napsány v kolomyjkovém rytmu, závěr se nese jambickým chodem začátku Ševčenkovy básně. Formální rozdíl dobře naznačuje odstínění světa básnické fikce, obsažené v písních, a světa reálného v závěru, jenž je přechodem ke třetí části.

Pochmurná třetí část básně přináší kompoziční novotu, kterou dosud básník zřídka uplatňoval, která se však stala konvenční v pozdějších básních ze sbírky „Дикі думи“. Jde tu o promítání děje do snového vidění reálného hrdiny, který sen vypravuje reálnému posluchači, zpravidla matce, otci nebo příbuznému. Tohoto způsobu použil básník v německých básních „Dobusch“, „Dzwinka“ a „Biskof“. Ve čtvrté části naší básně uplatnil básník tento způsob k vylíčení smrti svého přítele. Rámecem je mu rozhovor s kmotrou (нанашкою), již vypravuje o svém hrůzném snu, který ho naplňuje zlou předtuchou. Sen je symbolický a básník v něm uplatňuje motivy huculských pohřebních obřadů, např. vynášení mrtvého z chalupy čtyřmi mládenci (боляр) v smutečních oblecích, hoštění pohřebních hostů. Některé motivy,

³³⁾ Кобаар, 324.

³⁴⁾ Пис. I, 225.

např. sedláni koně před úsvitem a hrdinův odjezd před východem slunce, přejal básník z koljadek a ščedrivek. S neobyčejnou precizností uplatnil Feďkovyč v této části formální prvky dumky. Nejde již jen o dokonalé zachovávání rytmu: je tu vnitřní rým i asonance, vhodný výběr výrazů, lidová oslovení, nářečová zvolání. Jen koncové sedmiverší se vrací k původnímu útvaru Ševčenkovu, který inspiroval začátek básně.

Čtvrtá část analogicky k druhé začíná písněmi. Jsou tři: o Dovbušovi, o lirnykovi a o třech vojácích a mrtvé dívce. Všechny tři básně jsou variantami lidových písní, i když někdy dost vzdálenými. Píseň o Dovbušovi nepřináší nic nového po básni „Добуш“, po německé baladě „Dobusch“ a zmínce v poémě „Новобранчик“. Píseň o lirnykovi patří k básním věnovaným Ševčenkovi, analogií k ní je německá báseň „Taras“. Obě se pojetím shodují. Nejoriginálnější je píseň o třech vojácích a mrtvé dívce. Tento motiv je ojedinělý v celé Feďkovyčově tvorbě a je to také jedna z nejzdařilejších jeho básní v duchu lidové písně jak výstavbou syžetu, tak formou. Forma všech tří písní je kolomyjková a mužský rým v sudých verších čtyřveršové strofy dodává těmto písním zvláštního tvrdého důrazu.

Jsou-li tři písně zakončeny opět sedmi verši v ševčenkovském jambu popisujícími pohřeb dívky a nejmladšího vojáka, slouží celá tato část jako úvod k vlastní nění. Ta se nese dumkovým rytmem a využívá nejrozmanitějších motivů přejatých z lidových pohřebních nářků (vyčítavé otázky, proč přítel nevychází z domu vítat autora, jenž přijel za ním), ze ščedrivek vzal dary, které přiváží příteli a jeho rodině (kůň z mořského stáda s tureckým sedlem a stříbrnou pokrývkou, paví péra, sekyrky), z milostných lidových písní kukaččino kukání. Většina těchto motivů je nová, dosud neaplikovaná na originální básníkovu poezii. Motivy přejaté z koled ukazují, že se již v době vzniku naší básně autor zabýval kalendářním folklórem.

Poslední část básně je dvoudílná. Skládá se z ukolébavky mrtvému příteli a z osobních reflexí zpovědního rázu. Ukolébavka začíná apostrofou matkyzemě, na jejíž apoteózu se skládá řada něžných a prostých představ. Vliv Ševčenkovy básně „Чого ти ходиш на могилу“ projevil se nejen ve volbě metra, ale také převzetím rýmu i celého apostrofického tónu. Ideově a obsahově je ovšem Feďkovyčova báseň zcela samostatná. Většina motivů této části je opět převzata z folklóru. Jsou tu motivy květin i modrých pírek, zlatého prstenu a labutího štěbetání. Jsou tu reminiscence na básníkovu poezii o růžích a parafráze lidové koledy o dívce, která šla pro vodu a našla zlatý kříž i o jejich dalších smutných osudech.

Druhý díl této části je silně osobně zabarven. Základní myšlenkou, vyplývající přirozeně z celkové situace, je pesimistický názor na pochmurnou životní skutečnost. Básník to vyjadřuje v těchto verších:

Доводиться поволеньки
Усьо поховати,
Що у світі любе-миле.³⁵⁾

S jedním motivem se zde setkáváme nově, s motivem křivdy páchané na básníku „vzdělanými lidmi“:

Доста уже насміялись
Письменні люде

³⁵⁾ Пис. I, 233.

З моїх сльозий віршованих
І кровю умитих.³⁶⁾

Toto místo dalo Makovejovi popud k tomu, aby prohlásil, že zakončení básně bylo napsáno až r. 1867, a to po vyjití známé nepříznivé kritiky brodského dopisovatele do časopisu „Русь“. Makovej píše: „Уже по надрукованю сеї поезії „На могили“, він доробив до неї иньший koniec, де додав свої нові жалі з приводу критики його поезій в Русі 1867“.³⁷⁾ Tento Makovejův údaj je velmi pochybný. Ivan Franko v poznámce k básni „На могили“ sděluje, že jsou dvě verze této básně, verze tištěná v kolomyjské sbírce a verze obsažená v autografu. Verze obsažená v autografu je pozdější a má zcela jiné zakončení nežli verze tištěná. Společná oběma verzím je písňová ukolébavka, ale verze v autografu, kterou Franko plně otiskuje, se naprosto liší od tištěné. Citované verše v ní nejsou. Uvažujeme-li logicky na základě toho, co o kolomyjské sbírce víme, Feďkovyč nemohl na závěru své básně do kolomyjského vydání nic měnit, protože rukopis nejprve přes rok ležel ve Vídni, pak ho dostal do rukou Partyckyj a stanislavovští studenti. Ti ho vydali bez bližší domluvy s básníkem, jemuž napsali teprv tenkrát, když první svazek byl v tisku. Nemohl tedy Feďkovyč žádné své stížnosti na brodského pisatele do závěru vtělit.

Osobních motivů v závěru básně nalézáme řadu. Když básník v pochmurném pesimismu vyzývá mrtvého přítele, aby ho uvedl do hlubokého hrobu, utěšuje se, že se tam v hrobě setká s dobrými lidmi, které měl rád. Mluví o své matce, která opravdu krátce předtím zemřela, ale také o svém otci, s nímž ovšem setkání na onom světě možné nebylo, neboť pan Adalbert Hordynski byl v této době živ a zdrav. Snad tu autor narážel na svou kosovanskou fikci, vymyšlenou legendu o svém původu. Nezapomněl ani na sestry, jimž věnuje rovněž svou vzpomínku. Ale nejvřelejší zmínku věnoval cikánce Coře. Tato dívka je v životě Feďkovyčově, když soudíme podle zmínek v jeho díle, zjevem stejně důležitým jako Emilie. Je však pro nás záhadou, nic o ní nevíme. V korespondenci nenajdeme ani zmínky o ní. Některé básně a některé zmínky ukazují, že šlo o lásku cikánčinu k básníkovi, který se zdá lásku neopětoval, anebo si s děvčetem jen pohrál. Později měl zřejmě jakési výčitky svědomí. Jde-li však opravdu o básníkovu vnitřní drama, o prožitek mající reálný základ, tvrdit s jistotou nemůžeme. Usuzujeme jen podle literární stylizace v básních „Воля не бранка“ ze sbírky „Поезія“, „Циганка“ z druhého svazku kolomyjské sbírky, „Циганка“ z básnického cyklu „Дикі думи“. Básníkovi toto téma bylo milé a blízké; zpracovával je v ztracené básni „Циганка“, ze které se snad zachoval lyrický fragment, uveřejněný Frankem v sebraných spisech z časopisu „Зоря“, cikánku Coru učinil básník hrdinkou také dramatu o Dovbušovi. O cikánce Coře praví v naší básni, že nad ním zářila jak jitřenka nad mladým měsícem. Na onom světě budou prý sezdání a přítel Michal jim půjde za družbu.

Závěr básně nám prozrazuje i básníkovy hluboké vnitřní pochyby o záhrobním životě, jak o něm učí církev a náboženství:

О Боже мій милий!
А може нас попи твої
Так тільки дурили,

³⁶⁾ Пис. I, 233.

³⁷⁾ Житєпись, 435.

Що другий вік у могилі
І лучшая доля? —
Може й нема, хто те знає!³⁸⁾

Tato poslední část básně zdá se spíše básnickým pomníkem autorovy vnitřní tragédie nežli žalozpěvem nad přítelovou smrtí. Podstatou básníkovy tragického životního pocitu je jeho vnitřní nespokojenost a rozervanost. Přítelova smrt mu přivádí na mysl jistou opuštěnost a pocit osiření. Tyto pocity vyplývaly z životních zklamání. Fed'kovyč byl nespokojen v rodné vesnici, po které tolik toužil, pokud byl v cizině. Byl nespokojen s povoláním zemědělce, neboť toto povolání mu nedopřávalo ani dost času, ani dost podnětů k literární práci (aspoň podle jeho přesvědčení). Byl snad nespokojen i s výsledky své literární činnosti, která mu nepřinášela tolik uznání, kolik by si byl přál.

A přece láska k zemi—matce inspirovala básníka právě v této básni k překrásným veršům, oslavujícím zemi:

Земле моя, нене моя
Голубко моя,
Пахучими васильками
Майованая;
Кривавими річеньками
Мальованая,
Дрібненькими слізюньками
Поливаная!³⁹⁾

Tyto prosté verše, znějící jako huculská „fložara“ (píšťala), podmaňují svou melodikou, hudebností, barvitostí a něžnými obrazy.

Zpěvnost a melodičnost je charakteristická pro celou báseň. Nápadné je v ní střídání rytmu: básník zde užil celkem čtyř různých obměn lidových rytmů, které rozložil pravidelně v jednotlivých částech básně: Označíme-li verše

typu: Чого мовчать він як могила — A

typu: І скеля висока, і море глибоке
І гордий Венедик — всьо спить B

typu: Ходим брате Горденчуку C
В новий монастир

typu: Оттак єму співатимеш D
Рідна моя мати

celková rytmická výstavba této básně bude vypadat takto:

I. 7A	II. 32C	III. 28B	IV. 48C	V. 48C
		7A		
4B	8A		7A	60D
7A			20B	
			7A	

Číslice přitom znamená počet veršů.

Tato báseň svou formální výstavbou připomíná sonátu a snad Fed'kovyč, milovník a znalec hudby, opravdu měl na mysli i hudební skladbu, když tvořil svou báseň. Vyšla z jeho dílny velmi originální nejen po stránce formální, ale i myšlenkovou náplní.

³⁸⁾ Пис. I, 234.

³⁹⁾ Пис. I, 231.

Franko v sebraných spisech otiskl v plném znění závěr básně z autografu. Rozdíl mezi kolomyjským vydáním a druhým zpracováním, zachovaným v rukopise, Franko pečlivě poznamenal. Byl toho názoru, že rukopisná verze je mladší než kolomyjská, tj. tištěná, a že je lépe zpracována. Jeho důkazy pro větší stáří tištěné verze jsou přesvědčivé, avšak nepřesvědčivý je jeho názor, že rukopisná verze je dokonalejší. Jednotlivé přidané verše nebo strofy do různých částí poémy nebyly vždy nutné a místy i zatěžují pružné a hladké prvotní znění. Příkladem může být toto sedmiverší:

Та й більше в тебе вже не буду.
Аж на страшнім Христовім суді —
Стала зазуленька кувать —
Аж там він ме тебе вітать,
Твій ширій брат, той брат єдиний,
Бо довелось в домовині
З царської муштри спочивать.⁴⁰⁾

Nahradilo šest veršů, které mnohem lépe zapadají do souvislosti a jsou hutnější a výstižnější:

Та вже аж на-рік в тебе буду.
Ба ні, аж на Хрестовім суді —
Стала зазуленька кувать —
З ломаним перстеном вітать
Тебе твій званий братчик буде —
Тим часом ляг у землю спать.⁴¹⁾

Největší rozdíl mezi verzí rukopisnou a tištěnou byl v zakončení V. části, kde místo posledních 60 veršů tištěné verze je v rukopisné verzi pouhých 15 a několik prozaických vět s věcnou poznámkou na konci. Vynechaných 60 veršů obsahuje právě intimní básníkovu zповедь, která dává básni její autobiografický charakter a ukazuje všechny básníkovy vnitřní pochyby obražející tragickou atmosféru, v níž svou báseň napsal.

Naproti tomu nových 15 rukopisných veršů je jenom elegií za zemřelým a je básnickým testamentem Feďkovyče, který žádá, aby ho pohřbili vedle pobratima. Místo lyrických vyznání jsou tu pokyny, jak ho obléci a v jaké rakvi pohřbít. Nejde tu v podstatě o změnu nálady, ale tragika je nahrazena rezignací. Tato okolnost potvrzuje také domněnku Frankovu a doplňuje jeho důkazy, že rukopisná verze je pozdější než tištěná. Je ovšem také svědectvím, že básnic ky je mnohem slabší než první.

Druhý svazek kolomyjského vydání přinesl tři kratší básně a poému „Ци-ганка“ První z kratších básní jsou „Сині пюрця“. Nevíme, jaké místo tato báseň zaujímala v cyklech zaslaných k vydání do Vídně. Báseň není jmenována ani mezi těmi básněmi, které Feďkovyč chystal do tisku spolu s Hanickým, ani mezi těmi, které dodatečně poslal do Vídně pod názvem: „Ще дві-три паві“ V dopise z 18. V. 1867 K. Horbalovi se ptá: „Що сталося з моїми „Синими пюрцями“ у Відни?“ Ze souvislosti vyplývá spíše, že jde o celou sbírku, nikoliv o jednu báseň. Básník tam totiž píše doslova: „Бо у мої пучті коробці не можеться помістити, як може хто манускрипт до печати взяти, и — цілий оден рік тримаючи — авторови и „У-я“ не сказавше, не то що аби єго

⁴⁰⁾ Пис. I, 231.

⁴¹⁾ Пис. I, 231.

увідомити, як и на чим діло стало“.⁴²⁾ Básník tu zřejmě mluví o sbírce zasláné vídeňské hromadě. V takovém případě by „Сині пюрця“ byly názvem celé sbírky. Tomu by nasvědčovala i ta okolnost, že cyklus básní, který měl doplnit sbírku na 12 tiskových archů, nazýval se „Ще дві-три паві“. Nejpřesvědčivější je ovšem sám obsah básně, který ukazuje na to, že báseň měla být úvodní básní celé sbírky. Neboť „modrá pírká“, to je obrazný název pro básně. Svědčí o tom verše, ve kterých básník prozrazuje jejich vznik, mučivé pochybnosti, zda je má zveřejnit, a konečné rozhodnutí, že je bude rozšiřovat po celé Bukovině lidem pro radost a sobě na slávu.

Báseň „Сині пюрця“ obsažená v kolomyjské sbírce nese pečeť Ševčenkova vlivu. Na Feďkovyče mocně zapůsobila Ševčenkova báseň „Думи мої, думи мої“ z r. 1839, hlavně po stránce formální. Oba typy verše, jež Feďkovyč aplikoval v básni „Сині пюрця“, jsou přesnou kopií Ševčenkova verše z uvedené jeho básně. Také kompozice básně je do značné míry závislá na Ševčenkově básni, jen poslední odstavec je samostatný, ač i zde „дівчина-Катарина“ je reminiscencí na Ševčenkovu baladu. Protože Feďkovyč napsal před naší básní již dvě jiné, které parafrázovaly Ševčenkovu báseň, a buď to se je sám neodvážil uveřejnit, nebo byl snad odmítnut, svou třetí báseň, v níž se vyrovnával s Ševčenkovým uhrančivým vzorem, nazval po huculsku, narážející na představy lidové písně „Сині пюрця“, nikoliv „думи“. Ševčenko nazývá své básně „květinami“ (квіти), snad ta huculská „pírká“ jsou jakousi vzdálenou analogií k Ševčenkovu obratu.

Ač se Feďkovyč snažil uplatnit v básni svou osobnost a svůj postoj k životu, nemůžeme nepřipustit, že obsah básně je také závislý na Ševčenkovi. Feďkovyčova osobní vyznání o tvůrčích bolestech a těžkých životních prožitcích jsou analogická s Ševčenkovým vyznáním a u obou je stejná chmurná nálada. Jak daleko sahá Ševčenkův vliv, ukazuje srovnání i některých podružných obrazů. Feďkovyč při představě, že jeho „pírká“ najde dívka a uschová si pod polštář, volá nadšeně: „З царем не міняюсь!“ Ale je to jen ohlas zvolání Ševčenkova při představě, že nad jeho básní zaslí děvče: „Одну сльозу з очей карих — и пан над панамі!“ Analogie po stránce ideové není však veskrze důsledná. Feďkovyč si i zde jistou dávku samostatnosti zachoval. Jeho báseň přesto, že je sentimentální a naříkavá v tónu, není veskrze melancholická jako Ševčenkova. Velký ukrajinský básník se nedá ukolébat představou budoucích úspěchů a opakuje nakonec svůj těžký povzdech: „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!“ Ale z básně Feďkovyčovy na nás dýchá tvůrčí radost a sebevědomí, uspokojení a hrdost: „Пюрця мої, сині мої, Добре мині з вами!“⁴³⁾ O svých básních má vysoké mínění, jsou mu „пишні та шовкові“, věří, že budou darem pro celou Bukovinu. Sebevědomí a optimismus vyjádřené v básni ukazují, že báseň byla napsána ještě před depresí, jíž básník podlehl v důsledku kritiky broského pisatele. Zmínka o děvčeti, které se začervená, když dostane jeho „modré pírká“, a ukryje je pod polštář, ukazuje na dobu, kdy se básník ucházel o dívku, na jejíž počest psal také své básně o růži, tj. na rok 1865.

Báseň „Городенчук“ byla přiřazena k básním kolomyjské sbírky z cyklu „Ще дві-три паві“. Makovej byl toho názoru, že „Городенчук“ je totožný s básní „Неприкаяний“, kterou básník připomíná ve svém dopise tarnopolské

⁴²⁾ Пис. IV, 151.

⁴³⁾ Пис. I, 137.

studentské hromadě. Ale tento názor je nesprávný, protože básníkův dopis vídeňské hromadě ukazuje, že „Городенчук“ je samostatná báseň, kterou básník ke všemu ještě zařadil do jiného cyklu. Tak báseň „Неприкаяний“ zůstává nezvěstnou a neznámou.

„Городенчук“ je jedna z těch básní, které byly inspirovány Ševčenkovou tvorbou. Svědčí o tom nejen motto vzaté z Ševčenkovy básně, ale také sama postava Horodenčuka, vytvořená podle Ševčenkova Perebendi. Autor se sice v celém pojetí i v podrobnostech snažil být originální; jeho Horodenčuk je lidový zpěvák jako Perebend'a, ale v prostředí západoukrajinském, ba ještě víc, v prostředí haličských vojáků rakouské armády. Perebend'a hraje na kobzu, Horodenčuk žije v zemi, kde kobza je nástrojem neznámým, proto hraje na housle. Perebend'a umí každému zahrát a zazpívat podle jeho přání: vesele a smutně, vážně a žertovně: Horodenčuk umí také zazpívat pro každého, co si přeje, zná lidi. Srovnání analogických míst v obou básních ukáže nám míru Ševčenkova vlivu i svérázné originality Feďkovyčovy.

Заспіває про Чалого
На Горлицю зверне;
З дівчатами на вигові, —
Гриця та веснянку,
А у шинку з парубками —
Сербина, Шиннарку
З жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая) —
Про тополю, лиху долю,
А потім — У гаю;
На базарі — про Лазаря
Або, щоб те знали,
Тяжко-важно заспіває
Як Січ руйновали.⁴⁴⁾

Знає гарно заспівати
Що кому до ладу:
Цему Сербина та Угра,
Тому на пораду
Волошина та Циганки
Третому Діброви
А як вшкварить Добушука,
То всі аж до зброї
Ізрвуться!... кров запахне!
Таке того диво!
А нарешті Чабарашки
З усієї знай сили
Як відобре... Жужжом підуть
І люде і хата!⁴⁵⁾

Perebend'ův repertoár je čistě lidový. Ale Horodenčukovy písně nejsou tak zcela jednoznačně lidové. „Vološyn“, „Cyhanka“, „Daboščuk“ jsou nejen písně lidové, ale také básně Feďkovyčovy. „Serbyn“ a „Uher“ jsou jistě lidové tance, „Serbyn“ se mohl dokonce ve Feďkovyčově básni octnout pod vlivem Perebend'ovým, ale nezapomeňme, že básník napsal také básně o Srbech (Празник у Такові). Pro Feďkovyče jsou charakteristické verše o Dovbušovi. Svou náladou odpovídají prostředí: jde o vojáky a o mladé Huculy, ale mají ještě jiný náboj: buřičský, zbojnický. Tu je Feďkovyč zcela svůj.

Poněkud jinak stylizuje Feďkovyč svého Horodenčuka než Ševčenko svého Perebend'u, i když jde v obou případech o autostylizaci. Perebend'a i Horodenčuk jsou samotáři a nenalézají pochopení u lidí. Perebend'a chodí zpívat na stepní mohyly, ale je to člověk z tohoto světa. Horodenčuk však je lhostejný a chladný k životu, lidé ho nechtějí za bratra, neboť „bloudí po nebesích, chytá měsíc za rohy a nocuje u hvězd“, ve fantazii se toulá po zámku, kde spí král Rudovous, po skále, kde zpívá vodní víla (nepochybně německá Loreley, pokřtěná básníkem na Malanku), po lesích, kde si myl krvavé ruce Dovbuš, po legendárních končinách svatého Graalu a jeho rytířů. Kreslí tedy Feďkovyč ve svém Horodenčuku ne primitivního lidového zpěváka jako Ševčenko v Perebend'ovi, nýbrž vzdělaného básníka.

⁴⁴⁾ Кобзар, 24.

⁴⁵⁾ Пис. I, 239—40.

Závěr u obou básní je zdánlivě stejný, ve skutečnosti si Feďkovyč od Ševčenka vypůjčil jen obraz a stylistickou formulaci. Srovnání prvních čtyř veršů závěrečné části dokazuje toto tvrzení zcela jasně:

Добре єси, мій кобзарю,
Добре, батьку, робиш,
Що співати, розмовляти
На могилу ходиш.⁴⁶⁾

Добре, брате Горденчуку,
Добре, друже, робиш,
Що до зорі вечірньої
Та на на-ніч ходиш!⁴⁷⁾

Avšak další verše závěrečného odstavce Feďkovyčovy básně prokazují obsahovou samostatnost. Ševčenkův závěr je neutěšený a poměr Perebendův k lidem je dán tímto charakteristický dvojverším:

Скачи, враже, як пан каже,
На то він багатий.⁴⁸⁾

Naproti tomu Feďkovyč se ptá, zda jeho Horodenčuk, když ho lidé odmítají, má zanechat své písně. A hned si dává pro sebe charakteristickou odpověď:

Не нехай, небоже!
Твоя доля — твоя й воля,
Але пісня — божа.⁴⁹⁾

Tuto píseň nesmí vzít s sebou do hrobu, musí ji dát lidem, ať jsou jacíkoli, neboť ani on není lepší. Báseň končí tím, že básník vkládá Horodenčukovi housle do rukou.

Rozbor nám ukazuje, že musíme velmi citlivě hodnotit závislost našeho básníka na Ševčenkovi. Je nesporné, že Ševčenkova báseň Feďkovyče inspirovala, že v obou básních nalézáme analogická místa, ale jsou tu také značné rozdíly, které svědčí o tvůrčí samostatnosti bukovinského básníka.

Na otázku, kdy byla báseň napsána, můžeme podle údajů daných básníkovou korespondencí říci, že nejpravděpodobnější datum vzniku básně „Городенчук“ je rok 1865. V únoru 1866 mluví básník o své básni jako o ukončené a hotové k tisku, asi v polovině r. 1866 posílá báseň do Vídně. To znamená, že báseň musila být již r. 1866 napsána. Pro toto datování svědčí také elán, s nímž posílá své písně mezi lidi, tvůrčí odvaha a celkem radostný a kladný postoj k životu a k lidem. Po kritice brodského pisatele se básníkův světový názor zachmužil a poměr k lidem zchladl.

V kolomyjském vydání Feďkovyčových básní se opět setkáváme s oblíbeným tématem básníkovým, s básní „Рожа“. Je to varianta písní o růži z r. 1865, již za základ posloužila smutná pohádka o lásce princezny k prostému chlapci. Tento vcelku banální obsah je ovšem jen záminkou k lyrickému vyjádření prožitků, které v dané chvíli byly pro básníka aktuální. Víme, že žádná z Feďkovyčových básní nebyla prostá aspoň malé části skutečnostního základu. Ani „Рожа“ není bez něho. Její vznik podmínily tytéž zážitky jako vznik diptychu „Дві пісні рожені“. Na dně vzniku všech těchto tří básní leží Feďkovyčův podivný poměr k Pavlině Voljanské, poměr, který nebyl jasný ani jemu samému. Proto v jedné básni činí vinníkem střelce-milence, v jiné zase

⁴⁶⁾ Кобзар, 25.

⁴⁷⁾ Пис. I, 239—40.

⁴⁸⁾ Кобзар, 26.

⁴⁹⁾ Пис. I, 240.

růži. S pozdějšími příběhy v souvislosti s Pavlínou se mísily i mocné erotické zážitky z lásky k předpokládané cikánce Coře, ale nejsilnější inspirátorkou tu byla jemná a něžná láska, plná sentimentality v duchu německých romantiků, k Emilii Marošániové, která básníkovi jeho milostnou sympatii neskrývaně oplácela. Reminiscence na tuto lásku se zcela jistě odrazila v naší básni. Láska k nedosažitelné princezně, její provdání z starého krále, její něžný vztah k milenci — to vše jsou motivy přetvořené básníkovou fantazií ze skutečných dějů. Ovšem můžeme tu hledat spíše náznaky celkového psychického stavu básníkovy než jeho konkrétní postoj k jednotlivým skutečným událostem.

V básníkově korespondenci o naší básni mnoho zpráv nemáme. Feďkovyč se o ní zmiňuje jedenkrát jenom v dopise tarnopolské studentské hromadě, když vypočítává své netištěné básně. Figuruje mezi nimi také báseň „Рожа“. Soudíc podle formy a podle celkového obsahového pojetí, vznikla tato báseň asi v téže době jako „Дви мичи рожеви“, tedy nejpozději r. 1865. Přepřeracoval-li ji básník nějak, než ji poslal do tisku, tedy se to týká především úvodu. Báseň je totiž věnována Ilašovi Chrestykovovi z Kučurova, který sloužil s Feďkovyčem v jednom vojenském útvaru a s nímž si básník dopisoval ještě po opuštění vojenské služby. Čtyřicet veršů tohoto věnování je věnováno vzpomínkám na společně prožité doby na vojně, které po letech nejsou básníkovi nemilé. Postoj básníka, který kdysi považoval vojenskou službu za své největší neštěstí, se úplně změnil. Z perspektivy času se tato doba jeví v příznivějším světle, zejména proto, že ji ozařuje přátelství milých lidí.

V období vzniku básni zařazených do kolomyjské sbírky Feďkovyč s velkou zálibou psával ke svým větším skladbám věnování, adresovaná zpravidla svým přátelům z vojenské služby. Kromě básně „Рожа“ obsahují taková věnování básně „Циганка“ a „Дезертрир“ a báseň „Сини пюрця“ je vlastně celá věnováním všem básníkovým pobratimům, jak to hlásá podtitul básně. Tato věnování většinou nijak nesouvisejí s vlastní básní, s jejím obsahem, odlišují se od ní náladou i svou stránkou formální, jsou připojena celkem neústrojně k básni. Adresáti, jimž věnování byla připsána, namnoze by jim byli nerozuměli a snad by je ani nebyli schopni přečíst, protože číst neuměli. Básník si byl toho jistě vědom, ale svá věnování psal, protože se v nich mohl osobně vyzpovídat, mohl si postesknout, mohl zavzpomínat a občas podrobit kritice jak sebe, tak okolní svět. Tato věnování mají cenu pro poznání jeho duševní struktury v dané době.

Úvodní věnování k básni „Рожа“ je neústrojně. Básník to dobře cítil, proto mezi úvodní verše a vlastní báseň vložil citát z Heina. Svou formální strukturou je báseň „Рожа“ z rodiny těch básní, jejichž prototypem je „На могилі“. Trojí typ verše s pravidelným rozložením 8A — 40 B — 20 C — 6 A, takže vzniká symetrický veršový obraz, využití zpěvných lidových rytmů kolomyjkových a jiných, lidové rýmy a asonance, obrazy založené na tzv. slovanské antitéze, např. „Не кална в темнім гаю / Землю зокривас / А цариця княнею / Могилу копас“⁵⁰) — to všechno ukazuje, že inspirace této básně je blízká jmenované poémě. Přitom vliv Ševčenkův je minimální, týká se jen formy. Báseň navazuje spíše na německé romantiky, ale ani jejich působení není nápadné. Poukazuje na to spíše celkový fantasticko-pohádkový ráz než konkrétní jednotlivosti.

⁵⁰) Пис. I, 242.

Tematiku naší básně zpracoval Feďkovyč ukrajinsky ještě jednou v cyklu „Дикі думи“. Nově ji překomponoval a rozšířil o některé podrobnosti. Toto zpracování nese také všechny stopy tvůrčího období cyklu „Дикі думи“, tj. let sedmdesátých. Motiv růže se vyskytuje ještě ve dvou básních, které ovšem s rodinou poem o růži nejsou v souvislosti, v básni „Рожа“ z r. 1872 a v básni „До рожи“ z r. 1877.

Poslední básní druhého kolomyjského svazku je „Циганка“. Cikánčina nešťastná láska byla stejně oblíbeným básnickovým tématem jako téma růže. První zpracování tohoto tématu nalézáme ve sbírce „Поезиї“. Ale již 25. října 1862 sděluje Feďkovyč Horbalovi, že píše báseň „Циганка“ a chce ji v zimě toho roku dokončit. Autor ve svém dopise prozradil, že tato báseň bude šestkrát větší než „Новобранчик“ a že podle jeho názoru nebude horší.⁵¹⁾ Báseň psal zřejmě již dříve, neboť jakýsi lyrický úryvek z dumy o cikánce uveřejnil někdy v půli roku v časopise „Вечерниці“.^{51a)} Jiný úryvek — prý také z jakési dumy o cikánce — poslal v říjnu 1862 Horbalovi spolu s autogramem poémy „Новобранчик“.⁵²⁾ Protože podle našeho názoru nejde o úryvek z poémy „Циганка“, nýbrž o úryvek z rané verze dramatu „Довбуш“, bude o tomto úryvku řeč v kapitole o jmenovaném dramatu.

O básni „Циганка“ se opět dovídáme v únoru 1863, kdy básník píše Таňačkeвуčovi, že by rád dokončil tuto báseň.⁵³⁾ Ale práce mu nešla od ruky, protože ještě v dopise z 12. června 1863 píše Таňačkeвуčovi, že po dokončení básně „Зрадзілля“ bude dokončovat báseň „Циганка“.⁵⁴⁾ Dovídáme se pak o ní až po velikonočních r. 1864, kdy se básník obviňuje ve svém dopise z liknavosti, neboť jeho básně — mezi nimi také „Циганка“ — zůstávají nedokončeny.⁵⁵⁾ Tato první verze básně dokončena asi vůbec nebyla. Báseň byla přepracována někdy r. 1865, neboť v dopise tarnopolským studentům jmenuje básník mezi jinými také báseň „Циганка“.⁵⁶⁾ Zcela jistě musila být hotová již v dubnu 1866. Ale Feďkovyč s ní nebyl zcela spokojen. Už když báseň byla v rukou vídeňských vydavatelů, chtěl zřejmě provést ještě nějaké změny, neboť Natal Vachňanyn píše 18. VI. 1866, že všechny změny ponechává na vůli básníkovi samému. Vídeňští studenti berou na sebe jen úpravu těch míst, která by cenzura nepropustila.⁵⁷⁾ Ale vídeňští studenti žádné změny neprovedli, protože ani báseň „Циганка“, ani jiné básně nevydali. „Циганка“ vyšla v kolomyjském vydání Feďkovyčových básní.

Jak ji zde poznáváme, skládá se ze dvou částí. První je věnování Mikuláši Kočeraňukovi z Velykoho Sela, druhá je vlastní poéma. Věnování patří k Feďkovyčovým nejzajímavějším osobním intimním básním. Nevyniká tak formální dokonalostí, jako vážným a důležitým obsahem, osvětlujícím zajímavě jednu ze záhad básníkovy intimního života. Toto věnování je do jisté míry i klíčem ke genezi poémy „Циганка“.

⁵¹⁾ Пис. IV, 43.

^{51a)} Пис. I, 118. — Вечерниці ч. 24, с. 209.

⁵²⁾ Пис. I, 119.

⁵³⁾ Пис. IV, 57.

⁵⁴⁾ Пис. IV, 84.

⁵⁵⁾ Пис. IV, 102.

⁵⁶⁾ Пис. IV, 129.

⁵⁷⁾ Пис. IV, 138.

Ve věnování můžeme rozlišit několik myšlenkových vrstev. Nejprve jde o vzpomínky na společné dětství, mládí a vojenskou službu básníka a jeho přítele. Dále jde o radostné přiznání se k pozemskému životu a jeho radostem, třetí vrstva obsahuje zajímavé sdělení, kdy se básník dává do psaní básní: je to poslední útočiště a záchrana od nudy, když venku je nečas a není peněz na hospodu. Teprve ve čtvrté vrstvě se setkáváme s básníkovými vzpomínkami na cikánskou lásku. V tomto věnování příteli, který byl svědkem této události v básníkově životě, vyrazil nám básník nejvíce o této epizodě svého života, která nezůstala bez vlivu na jeho literární tvorbu. V poslední myšlenkově závažné vrstvě vyjádřil básník svůj názor na vládu srdce a rozumu. Nejvýznamnější je však přiznání skutečné existence cikánky a básníkovu vztahu k ní.

Překvapuje, že dosud žádný z životopisců si tohoto faktu blíže a důkladněji nepovšiml. Nic o věci neříká ani Makovej. Nemáme dnes prameny, abychom konkretizovali místně a časově tuto básníkovu lásku jako v případě jeho vztahu k Emilii Marošániové, Julii Diakonovyčové a Pavlíně Voljanské. Básník nám prozrazuje jen tolik, že to bylo v jeho mladých letech v době vojenské služby a někde za městem v střeškovém háji v malé chaloupce — jinými slovy prozradil nám jen situaci poetickou, nikoliv konkrétní. Zážitek to však musil být velmi silný, neboť motiv cikánčiny lásky je v jeho poezii velmi častý a není ho možné ve všech případech přičíst na vrub romantickým německým vzorům. Ve verších zní opravdová síla zážitku, vystupňovaná tragickým vyzněním lásky. I když básníkovu stylizaci nemůžeme brát doslovně, milostný příběh skončil smutně, při čemž za viníka smutného konce své lásky považoval Fed'kovyč sám sebe, své milé nevyčítal nevěru:

Да що ж я маю нарікати?
Хіба не вірне в'на любила?
Один, один я виноват!⁹⁸⁾

Báseň „Воля не бранка“ ze sbírky „Поезії“ naznačuje, že snad tato milostná epizoda probíhala v té době, kdy básník věnoval své sympatie a city Emilii. Mluvila by proto paralela slečny a cikánky i zmínka, že mladík, kterého cikánka miluje, je „kapitán nad vojáky“ a „střelecký pán“. Svědčila by o tom i slova v našem věnování, vyslovená v dvojverší:

Один, один я виноват,
Одного серця було мало!⁹⁹⁾

Svědčí o tom i děj naší poémy: bohatý mladík nechá cikánku, jde za druhou, společensky vhodnější dívkou a děj končí tragicky. Takovou myšlenku nacházíme i v úryvku připojeném k rukopisu poémy „Новобранчик“ (jen s tím rozdílem, že hoch odchází ke zbojníkům) a podobný konflikt je obsažen i v dramatě „Довбуш“. Tam Dovbuš miluje kněžnu a lásku k cikánce zavrhne. Ať již je v jednotlivých dílech stylizace jakkoli bohatá, jejím základem je fakt ze života, ke kterému se básník ve svém věnování přiznává a činí účastným v tomto aktu i přítele Kočeraňuka, který prý básníka varoval před láskou k cikánce, ale kterého básník neuposlechl. Uvážíme-li, že báseň byla

⁹⁸⁾ Пис. I, 245.

⁹⁹⁾ Пис. I, 245.

napsána za života přítele a mohla se mu dostat do rukou, musíme dospět k závěru, že milostný poměr mezi básníkem a nějakým cikánským děvčetem existoval a mnohokrát oplodnil básníkovu tvorbu.

Poéma „Циганка“ se skládá z prologu, čtyř částí a epilogu. Není sice šestkrát větší než „Новобранчик“, jak to básník psal příteli, ale stopy původního plánu rozsáhlé skladby je poznat z rozvržení materiálu a výstavby syžetu. Motto z německé básně černovického básníka Neubauera naznačuje tragický závěr poémy. Ale její děj Feďkovyč přenesl na pevnou půdu bukovinské vesnice se značným smyslem pro skutečnost. Jde tu o nefalšovaný vesnický příběh, v němž nechybí ani láska a žárlivost, ani selská žádostivost bohatství, ani bezcitná tvrdost a pohrdání ženou, ani rafinovaná pomsta.

Žádná z dosavadních Feďkovyčových poém nemá tak dokonalou, pravidelnou a vyváženou kompozici jako „Циганка“. Mezi prologem a epilogem stojí čtyři kapitoly, nepřilíh dlouhé, úměrné rozsahem svému obsahu. Seznamují nás s hrdiny, dobře psychologicky charakterizovanými, s postupem prostého, ale dramatického děje, s životem a zvyky vesnice, s myšlením a jednáním jejích obyvatelů. Ač se najdou v ději nepopěrné romantické prvky, jde tu o zcela obyčejný, realisticky vykreslený venkovský příběh. A přece mu básník dovedl dodat zvláštního poetického kouzla, které nenajdeme v žádné z jeho prozaických povídek.

To zvláštní kouzlo vyvolává hned prolog. Básník v něm představuje svou hrdinku — cikánku Coru, obět lehkomyšlné milostné hry bohatého synka Marka. Představuje ji sedící pod jedovatou rostlinou — matredunou, již se užívalo k čarům pro získání lásky. Dovídáme se z Cořiny řeči, že ji nechal bohatý vesnický synek, slyšíme její mnohoznačný slib, že ho nakrmí a napojí jinak, než to činila dosud, ale tragické ovzduší zločinu ze žárlivosti nás uchvátí teprve tenkrát, až slyšíme píseň o Nesterjukovi, kterou zpívají cikáni ve stanu. Básník tu vystřídá trojí rytmus: úvodní sedmiverší má šumkový rytmus čtyřstopého choreje, zatímco prostřední část zní rytmem kolomyjkovým, Ševčenkovým, 8+6 taktů, závěrečná píseň cikánů pak má opět rytmus kolomyjkový typu 8+5 taktů. Náladově zvlášť účinná je píseň cikánů s příznačným zvoláním v druhém verši „Недоле моя!“ Celá ta píseň o Nesterjukovi je zajímavá nejen tím, že anticipuje ve zkratce celý děj poémy, ale také jménem hrdinovým. Ten se nazývá jako jeden z básníkových přátel, jehož jména básník použil jako pseudonymu. Feďkovyč své hrdiny zcela pravidelně nazývá jmény svých přátel ve svých prozaických povídkách. Poéma „Циганка“ zapadá do ovzduší těchto povídek svým realismem a etnografismem.

Vidíme to hned na první kapitole. Autor vykládá klidně a ze široka, co po sobě zemřelý Sokolij zanechal, popisuje nám jeho švarného syna Marka, při čemž jako v prozaických povídkách psychologizuje a nikterak nezůstává skryt za dějem. Vkládá do vyprávění vlastní sentence (На те ми люде, щоб любити дівоче серце),⁶⁰ komentuje příběhy: když vypravuje, jak Markova matka honem spěchá hledat pro syna bohatou nevěstu, neodpustí si poznámku: „І такі то часом люде бувають на світі“;⁶¹ baví se se čtenářem: „Побачимо, що далі ще буде“.⁶²)

⁶⁰) Пис. I, 249.

⁶¹) Пис. I, 251.

⁶²) Пис. I, 251.

Snad příliš ohnivě líčí dojem, jakým na Marka zapůsobila Cora, zvláště když si uvědomíme, že Marko vlastně nebyl schopen nikoho milovat, že si s dívčími srdci jen sobecky pohrával. Tu Fed'kovyč přimísil trochu vlastních prožitků, neboť verše, v nichž líčí, jak na Marka zapůsobila cikánka, znějí příliš pravdivě, ohnivě a přesvědčivě. Básník mu dokonce ani nedává za vinu jeho lásku, protože do cikánky se nemohl nezamilovat:

I в Таліяна і в Франка
 Таке я диво не видав!
 Уздрів наш Марко — та й пропав
 Як той метеличок у цвіті!
 Коби на сім веселім світі
 Очий лиш чорних не видать!
 Побачив — вже й вдавився кат
 І серцем і душею і волею!⁶³⁾

Právě jen těmi osobními vzpomínkami je vysvětlitelný ten tón, který ovšem značně narušuje jednotnost Markova charakteru. Ale šlo-li o záležitosti srdce a citu, básník byl žhavým obráncem srdce proti rozumu. Když ve druhé kapitole své poémy komentuje Markův poměr k jeho nevěstě Katrusje, odmítá jeho předem vypočítanou dobytelskou pózu, kterou Marko chce zapůsobit na nezkušené děvče pomocí lhostejnosti, nevšímavosti a zdánlivého klidu. Neschvaluje jednání Markovo a svůj nesouhlas vyjádří vzrušenými verši, v nichž hlásá vládu srdce nad životem a nicotnost rozumu. V nich básník vyjádřil částečně svůj světový názor:

Ти, друже, не знаєш,
 Що то серце, хоть маленьке,
 А світ підбиває,
 Цілий цей світ незмірений...
 Така божа воля!
 Не бог — серце орудує
 Усєв нашею долею.
 А де розум хоче вершити,
 Пропав єсь на віки!
 Серце першим, серце старшим
 Паном чоловіка!⁶⁴⁾

Básník tu vyjádřil příznačnou myšlenku, že celý náš osud závisí ne na bohu, nýbrž na našem srdci. Není náhodou, nýbrž osudovou ironií, že Katrusja, neukojená ve své milostné touze, jde hledat pomoc u zrazené Cory a stává se tak slepým nástrojem její pomsty. Je to zcela v duchu životní filozofie, že nad naším osudem vládne srdce.

Poéma je nasycena pestrým etnografismem huculské vesnice. Od lidové písničky o dívce, která vaří kořen zpod bílého kamene, aby se k ní vrátil milý, jenž ji přestal milovat, k bohatým a svérázným svatebním zvykům, od cikánského stanu na okraji vesnice k bohaté chalupě zámožného gazdy, od tichého a zákeřně zlověstného zpěvu zrazené cikánky, trhající jedovaté plody „matreduny“, k nářkům matky, která trpí kletkami vesnice, že se její syn zahazuje s cikánkou, k steskům nevěsty, která cítí, že ji ženich nemiluje, od lehkomyšlných řečí vesnického donchuána k chamtivým výrokům tchyně, že „bohatý

⁶³⁾ Пис. I, 249.

⁶⁴⁾ Пис. I, 253.

hospodář“ je více než zeť milující její dceru, — to vše uměl Feďkovyč zachytit pevnými, reálnými črtami, uměl zobrazit skutečnost takřka dokumentárně. Žádná z jeho poém není nakreslena tak výrazně jako „Цыганка“. A byla by to opravdová perla jeho výpravné poezie, kdyby nebyl své vyprávění zarámoval do dvou Ševčenkových poučení na začátku první a na konci čtvrté kapitoly. Obě poučení, napsaná podle úvodních veršů Ševčenkovy „Катарини“, jsou úplně zbytečná a zkazila krásnou poému epigonskou paratrází a nejarným opakováním známého Ševčenkova obratu. Tento obrat v poémě „Цыганка“ uplatnil básník již podruhé ve své sbírce; poprvé se vyskytl v baladě „Мертвец“.

Kdybychom neznali Feďkovyčovu tvůrčí metodu, mohli bychom mluvit o obsesi ševčenkovským „коханьця“. Avšak již při rozboru první sbírky bylo řečeno, že Feďkovyč některé své motivy a některá svá témata varioval, zpracovával je opět a znovu a počínal si jako lidový zpěvák, který se přidržuje určitých šablon a stále je opakuje. Touto náchylností k opakování šablon a k jejich variaci vysvětlíme si také záměrné a nápadné opakování poučení v básních „Мертвец“ a „Цыганка“. Stěží to byla snaha vyrovnat se Ševčenkovi nebo konkurovat mu. Tolik naivní Feďkovyč nebyl. Ale Feďkovyčovi šlo o to, když se mluvilo o lásce, uplatnit šablonu: varovné poučení jako v lirnických písních. „Did lirnyk“ začínal vždy svou píseň od svérázné apostrofy posluchačů, která zpravidla obsahovala mravně poučnou tendenci. Feďkovyč našel takovou apostrofu v Ševčenkově básni, a když psal o nějakém milostném příběhu, aplikoval ji na začátku i na konci své básně ve variantách odpovídajících situaci, jak to dělal did lirnyk, když zpíval své písně na pouti.

V prologu sedí Cora pod matredunou a trhá její jedovaté plody. Z nich potom navaří šťávu, kterou prostřednictvím Katrusje otráví Marka. Když si Katrusja odnáší tento domnělý nápoj lásky, zpívá si písničku o tom, jak hadačka dala zamilované dívce kořen zpod bílého kamene a jak dívka opět získala lásku milého. Jak vidíme, v syžetové výstavbě básně „Цыганка“ zaujímá význačné místo motiv jedovaté kouzelné rostliny, která se tu vyskytuje dvakrát, po prvé jako zrůdkyně, neboť místo lásky přináší smrt, po druhé, epizodicky, jako pomocník lásky. Ocítáme se tu asi v oblasti motivů, které měly vytvořit „Зраділля“. Ale básník se rozhodl jinak. Motivы čarovních rostlin přesunul do básně „Цыганка“. A „Зраділля“, které asi bylo nebo mělo být založeno na prvcích písně o „čobanovi“, který přestal mít rád svou milou a ta se snažila čarovnou rostlinou opět získat jeho lásku, nebylo asi nikdy napsáno. Pověra obsažená v písničce o čobanovi je příliš skoupá a nejasná, aby jí byl Feďkovyč mohl použít k vyprávění o přivolání mrtvého k milující dívce. Tak místo poémy „Зраділля“ vznikl „Мертвец“, založený na jiné pověře. A materiálů, které měly sloužit k napsání „Зраділля“, použil básník k poémě „Цыганка“.

V epilogu poémy poslední refrénovitý verš zní: „За бідну цыганку!“ Básník tento refrén cikánčiny pomsty neformuloval náhodně a také ho nepostavil náhodně na konec epilogu, který objasňuje čtenáři osud Markových nešťastných obětí, dvou šílených žen, cikánky Cory a Katrusji. Ideově je celá poéma vystavěna nejen na kontrastu srdce a rozumu, ale také na sociálních protikladech. Marko je syn boháče a pro něho nejvýznamnější věci na světě jsou peníze a bohatství. S děvčaty si pohrává, má rád jen svou boháčskou pýchu. Láska ubohé cikánky je pro něho jen chvilkovou zábavou, bezvýznam-

nou epizodou. Více pro něho znamená „dobrá pověst“ bohatého sedláka. Když jeho matka nařiká, že se zahazuje s cikánkou, přiznává se, že ji už stejně chtěl nechat. Nemá však rád ani bohatou nevěstu ze selského boháčského rodu. Autor tohoto svého hrdinu odpozoval ze skutečnosti, vidí mu až do ledví, soudí ho a odsuzuje. Když mluví v epilogu o Markově hrobu, řekne jen, že v něm leží „ten přepyšný Marko“. Nemá s ním ani trošku lítosti nebo soucitu. Marka stihla spravedlivá odplata. Autor soudí a odsuzuje i jeho matku i jeho tchyni. U obou boháčská pýcha a chamtivost přehlušuje jakýkoliv lidský cit. Tchyně nemá soucit ani s vlastním dítětem. Když zeť neprojeví ani jiskřičku zájmu o svou nevěstu a pořád se zabývá majetkem, prohlásí o něm s uspokojením: „Господар та й роди!“ Básník dobře odpozoval nelidskost vesnických boháčů a při veškeré světláse k huculskému životu, k zvykům, barvitým obyčejům, tradicím musil je odsoudit. Svým vlastním přesvědčením stojí na straně ukřivděné cikánky, jejíž pomstu schvaluje a přijímá jako akt spravedlnosti. Zakončení poémy refrénem „За бідну циганку!“ má v tomto kontextu svou mimořádnou výmluvnost.

Třetí svazek kolomyjského vydání, který vyšel r. 1868, vyplnila poéma „Дезертир“. Ta byla v úzké souvislosti s poémou „Новобранчик“ a její idea povstala tenkrát, když se ukázalo, že „Новобранчик“ nemůže z cenzurních důvodů spatřit světlo světa v Haliči. Nebylo to ovšem ihned toho 1. listopadu 1862, kdy z redakce časopisu „Вечерниц“ básníkovi sdělili, že jeho poému nelze vydat ve Lvově.⁶⁵ Neboť přátelé, kterým Fed'kovyč svou poému poslal, zamýšleli ji poslat P. Kulišovi do Ruska. V naději, že jeho básně vyjdou za hranicemi — vedle poémy „Новобранчик“ měl to být také „Кобилиця“ — udržoval se básník delší dobu. O chystané sbírce, která by měla být vydána za hranicemi, psal několikrát svým přátelům. Chystal do ní: „Зрадзілля“ a báseň „Циганка“, nikde však nemluví o poémě „Дезертир“, protože se ve sbírce měl objevit „Новобранчик“ ve své původní podobě. Proto také nikde nevzpomíná jeho přepracování. V lednu 1863 sice napsal, že se chystá „Новобранця переписувати“,⁶⁶ ale toto slovo nelze vykládat jako „přepisovat“, nýbrž jako „přepracovávat“ nebo „upravovat“, ale tentokrát asi opravdu šlo jen o běžnou úpravu, kterou dával svým veršům vždy, než je vypravil do tisku. Teprve když zmizela naděje na zahraniční vydání, pustil se Fed'kovyč do přepracování své poémy. Na jaře r. 1864 se poprvé ve Fed'kovyčově korespondenci objevuje nový název poémy — „Дезертир“.⁶⁷ Z toho vyplývá, že básník v této době začal svou poému přepracovávat, aby byla přijatelná i rakouské cenzuře. O velikonočních (pravoslavných) 1864 přepracování nebylo ještě dohotoveny. Stalo se tak mnohem později, snad ke konci r. 1864 nebo až r. 1865. Makovejovo tvrzení, že poéma byla napsána již r. 1862,⁶⁸ pokud ovšem nemá na mysli její zárodek — poému „Новобранчик“ — neodpovídá pravdě.

V dubnu 1866 psal Fed'kovyč tarnopolské mládeži, že svého „Новобранця“ přepracoval v obsírnou poému „Дезертир“.⁶⁹ Z dopisu vyplývá, že báseň v dubnu 1866 už byla dávno hotová. Autor výslovně napsal, že ji přepracoval

⁶⁵) Пис. IV, 49.

⁶⁶) Пис. IV, 64.

⁶⁷) Пис. IV, 102.

⁶⁸) Житєпись, 432.

⁶⁹) Пис. IV, 129.

(переробив), nikoli že ji přepracovává. To potvrzuje i ten fakt, že Feďkovyč poému „Дезертир“ jmenuje výslovně mezi ostatními básněmi přichystanými k tisku. Báseň pak poslal do Vídně a odtamtud se dostala do rukou stanislavovských studentů, kteří ji vydali v Kolomyji — snad za patronace Partyckého.⁷⁰⁾

Mezi poémami „Новобранчик“ a „Дезертир“ jsou velké rozdíly ne tak v pojetí, jako v propracování látky. Zůstala zachována jen idea poémy — utrpení huculského chlapce v rakouské armádě — a centrální syžet: brancovo provinění a jeho tragické následky. Byly změněny i hlavní kontury fabule i dramatis personae a celé prostředí důkladněji prokresleno. Proti nejasné a více lyrické než epické poémě „Новобранчик“ máme v poémě „Дезертир“ kus skutečného těžkého života, dýšícího pravdou a přesvědčivostí. Je to pozoruhodné výpravné dílo, které ukazuje nepochybný růst básníkovyho talentu, jak to shodně tvrdí Makovej⁷¹⁾ i Koržupová.⁷²⁾ Nejsou na závadu ani četné lyrické odbočky, jimiž „Дезертир“ připomíná poému „Новобранчик“. Naopak tyto lyrické vložky, vyplývající ve formě úvah a sentencí z děje poémy, jsou neobvykle poučné, poněvadž ukazují vyzrálou Feďkovyčovu životní názoru a jeho postoj sociální. Po mnohých stránkách, zejména v prohloubení básníkových sociálních názorů, v zachycení sociálního postavení ukrajinského lidu v říši rakouské, je „Дезертир“ mnohem zralejší než „Новобранчик“ a také básníkův patriotismus je zde méně deklarativní a hlubší, reálnější.

Mezi oběma poémami je velmi mnoho takových rozdílů, které charakterizují dobu vzniku obou poém. Již samo věnování obou básní mluví výraznou řečí. Poému „Новобранчик“ věnoval Feďkovyč svému příteli Horbalovi a obsahem věnování byla básníkovy touha dostat se do domácího ukrajinského prostředí a zde získat podmínky k spisovatelské práci. Polemika proti domnělým nepřiznivcům zůstala na okraji. Ten „prolog“, v němž prosil Horbala o přízeň pro svou báseň, byl sice osobní, ale krotký, spíše naříkavý než břitký. Věnování poémy „Дезертир“ vyznělo zcela jinak. Především svou poému věnoval ne příteli inteligentovi, nýbrž prostému sedlákovi, s nímž sloužil na vojně, jakémusi Ivanu Jurčyšynovi z vesnice Valjava. V prvních verších zdůrazňuje, že chce zpívat ne císaři nebo pánu v zámku, nýbrž zapomenutelnému příteli, který se ho nezištně ujal v bídě a neštěstí. Básník trochu stylizuje svou osobu, když mluví o osiřelosti, bídě, utrpení. To vše není ve shodě se skutečností. Obvyčné těžkosti a nevýhody vojenského života v básníkových vzpomínkách vyrůstaly v utrpení, které bylo mnohokrát zveličeno. Úměrně s tím rostlo a mohutnělo náhodné přátelství kamarádů, kteří s ním sloužili ve stejném vojenském útvaru. Je nepochybné, že snad radou, pomocí nebo dobrým slovem pomohli ti prostí vojáci, s nimiž básník sdílel všechny těžkosti vojenské služby, mladému inteligentovi — a za takového ho považovali jeho huculští kamarádi! — překonat leckterou nepřijemnost vojenského života. Nazývá-li básník Ivana Jurčyšyna „andělem strážcem“, bdícím nad básníkem a utěšujícím ho, že „ještě budou žít“, mají tyto básnické obrazy konkrétní podklad.

⁷⁰⁾ Franko (Пис. I, 306) mluví o tom, že poéma „Дезертир“ vyšla péčí O. Partyckého, ale dopisy O. Terleckého z 3. X. 1867 (Пис. IV, 173) a z 18. III. 1868 (Пис. IV, 176) tomuto tvrzení odporují. Terleckyj výslovně říká, že tuto poému vydali stanislavovští studenti.

⁷¹⁾ Житєпись 432.

⁷²⁾ „Юрій Федькович“, 62.

Nejzajímavější je demokratický duch celého věnování, na několika místech útočně nadnesený. Nejvýrazněji se snad tato demokratická vzpoura (neboť o tento druh demokratismu zatím jde) ozývá ve verších, v nichž prosí, aby přítel přijal jeho poému o prostém vojáku a jeho utrpení. Zmínka o osudu a předstírání prostoty, neliterárnosti bude patřit napříště k jeho oblíbeným pózám, ale ty budou vždy zahroceny útočně polemicky. Polemika je vždy namířena proti „učeným“ kruhům. Básník se prý neučil zpívat a veršovat ve školách, nýbrž ve vojenském otroctví. Ale je mu to lhostejné:

Я не панам співати йду, —
До вірного друга
Іду з моїм віршуванням.⁷³⁾

Tento útočný tón „proti pánům“ svědčí o tom, že tyto verše byly psány v době, kdy došlo k ochlazení mezi básníkem a jeho přáteli ve Lvově. Příčinou asi bylo zklamání, jehož se dožil, když padl plán vydání jeho sbírky za hranicemi a když nemohl získat ve Lvově možnost vydat své básně. Snad vznikly diference a určité napětí mezi Feďkovyčem a jeho lvovskými přáteli i tím, že kritizovali jeho rukopisy. Z korespondence víme, že Feďkovyčovi přátelé Horbal, Taňačevyč měli určité výhrady k jeho literárním dílům. Víme, že když přestaly vycházet „Вечерниці“, někteří dávali tuto věc za vinu básníkovi a jeho dílům. Vytýkali mu, že posílal do časopisu „такі прості іcropії“, kvůli nimž přestal časopis vycházet.⁷⁴⁾ Proto se v jeho básních ozýval ten nevrlý tón, který naplno vybuchl vyznáním, že nebude zpívat pánům a že se neučil básnit ve školách. Z tohoto napětí vyplynulo básníkově vědomí, že je básníkem lidovým a píše pro lidi prostě jako jeho přítel Ivan. Bude-li se jim jeho dílo líbit, básník bude spokojen. Rozdíl básníkově smýšlení r. 1862 a r. 1867 je vidět v komentářích k poémě „Новобранчик“ a k poémě „Дезертир“. Když posílal Horbalovi první poému, psal: „Якби я був такий щастливий у бога, щоби тобі ся мій Новобранчик сподобав...“, ve věnování druhé poémy píše, že když se Ivanovi zalíbí „Дезертир“, tedy básník půjde:

Не в Сочаву до Святого
Богу помолиться,
А в кресаку да у павах
Да у порошницях
Погуляти на Вижицю.⁷⁵⁾

Feďkovyčův dvojitý postoj k ukrajinské společnosti, charakteristický pro něho v polovině 60. let, když začal poznávat nestálost přátelství s pány ze Lvova, ukazuje, že básník diferencuje tuto společnost z hlediska sociálního a hledá své místo v ní. Makovej vyčítá Feďkovyčovi bolestinství, svárliвість, osobivost a stylizaci. I když částečně má pravdu, nepřihlíží k důsledkům básnickových společenských zkušeností v jeho tvorbě, kde se projevují stále otevřeněji a stále naléhavěji sociální tendence, směřující proti inteligenci a vedoucí básníka k lidové tvorbě. Je to důsledek zmíněného diferencování společnosti v básníkově vědomí a jeho pocitu příslušnosti k širokým vrstvám lidu, ne k „směrodat-

⁷³⁾ Пис. I, 264.

⁷⁴⁾ „Юрій Федькович“, 52.

⁷⁵⁾ Пис. I, 265.

ným kulturním činitelům“, pánům, jak to říká ve svém věnování. Po stránce tvůrčí tento básníkův postoj znamenal nejen jeho stále větší příklon k lidové písni, k lidovým obrazům, k lidovým tvarům a žánrům, ale do jisté míry i ke snížení nároku na svou tvorbu, k oproštění svých veršů od požadavků přesnosti, jasnosti a jednotnosti myšlenkové linie. Jistá myšlenková spleť, vzniklá povídacími, opakováním jednotlivých obrátů, obrazů, situací, charakteristická pro pouťová a jarmareční díla „didů-lirnyků“, projevuje se již i v naší poémě.

Ne náhodou postavil básník ke své poémě motto z Ševčenkovy známé básně „Немолилася за мене“. Ševčenkovo jméno je tu programem sociálním. Neboť hned první verše prvního zpěvu se zabývají poměrem lidí k bohatému a ubohému. A ačkoliv Feďkovyč svaluje vinu za pohrdání ubohým na osud, tušíme z jeho veršů, že problém bohatství a chudoby, který je základním problémem poémy, není tak prostý, aby stačil odkaz na osud. Už hrdina poémy je této koncepci přizpůsoben. Ivan patří ke třídě vykořisťovaných a ubohých, je opuštěný sirotek. V tom je rozdíl mezi ním a hrdinou poémy „Новобранчик“; ten žije v rodinném kruhu u matky, zatím co Ivan slouží u cizích lidí. Neštěstí hrdiny první poémy záleží v tom, že byl vyržen z rodné půdy, z domácího prostředí.

Naproti tomu Ivanovo hoře je umocněno ještě úplným rozmetáním životního štěstí a ztrátou rodiny. Scény Ivanova krátkého rodinného štěstí dovedl básník vykreslit s jedinečným uměním a s pravdou, odpozorovanou ze skutečnosti do všech podrobností. Dokonalá je přesvědčivost scény Ivanova večerního návratu z práce, jeho setkání s ženou, jeho hra s dítětem. Feďkovyč rád líčil idylické scény; mívaly zpravidla hodně sentimentální ráz a byly poznamenané literarností. Ale idyla Ivana Zvanyče je životná a pravdivá, je prostá všeho sentimentalismu. A přece to bylo básníkovo ztvárnění snu o rodinném štěstí, které se jemu osobně nikdy nepodařilo uskutečnit, ač bylo jeho vřelou touhou. A snad právě tato osobní účast básníka dovedla učinit rodinnou idylu Ivanovu nezapomenutelnou svou přesvědčivostí a pravdivostí.

Vedle prologu je první zpěv nejosobnější, nejsubjektivnější a nejlyričtější část poémy. Básník tu vložil velmi mnoho ze sebe sama, ze svých životních zkušeností a ze svých intimních tužeb. Proto nejen lyrické vsuvky, nýbrž i sám děj obsahuje mnoho osobních elementů.

Jako úvod k životní historii Ivana nalézáme na začátku prvního zpěvu reflexi o nutnosti zápasu s osudem, chceme-li získat životní štěstí. Štěstí podle básníka názoru je jen v prosté venkovské chalupě a v rodině. Verše o štěstí jsou osobně zabarveny, neboť v době, kdy byly psány, snažil se Feďkovyč o založení rodinného života, ucházel se o Pavlínu Voljanskou. Tím si vysvětlíme všechny vřelé verše o rodině, o ženě a dítěti, o skromném štěstí v chaloupce na okraji vesnice.

Poéma „Дезертир“ při značném rozsahu má děj nepříliš bohatý a stavebně nepřiliš sklobuněný, ač logický ve svém vývoji. Skládá se v podstatě ze čtyř obrazů, spojených vnějškově osobou Ivana Zvanyče, vnitřně však dobře stmelěných osudem chudáka, typického pro léta 50.—60. XIX. stol. v ruské Bukovině. Jen první zpěv má pevnou epickou stavbu: zachycuje s epickým klidem život ubohého sirotka a jeho zápas o osobní štěstí. Ivan Zvanyč je člověk poctivý, svědomitý a pracovitý. Svou prací dosahuje rodinného štěstí a spokojenosti. Celkovou epickou linii nelámou v této prosté historii ani lyrické vložky o zápase s osudem, o štěstí, o lidské chamtivosti.

Ta poslední vznikla na okraji vyprávění o poměru Ivana a hospodáře, u něhož sirotek sloužil. Bohatý hospodář odmítal platit Ivanovi za práci z touhy po obohacení. Básník v touze po bohatství vidí velké společenské zlo. Hromadění zlata se děje na úkor krvavého potu druhého člověka.

Оттакі то люди!
Боже правий, боже добрий,
Коли вже з їх буде
Того злата кривавого
Кривавого поту!
Що в їх кара, що в їх мука?
Злата, злата, злата!⁷⁶⁾

Tyto verše jsou příkrým odsouzením pachtění po bohatství, jsou odmítnutím sociální nerovnosti a nedostatku lidskosti boháče v poměru k druhému člověku.

Jestliže první zpěv — Наймит — přes řadu lyrických vložek má pevnou epickou stavbu, zpěv druhý — Некрут — je v podstatě úplně rozplývavým lyrickým obrazem, kde epický prvek musíme těžce shledávat ve velkém počtu lyrických epizod nemajících bezprostřední spojitosti s dějem. Je to v souvislosti s hlubokou psychickou proměnou hrdinovou. Svědomitý a poslušný Ivan se na vojně stává malátným a plačtivým. Trpí vědomím zoufalé situace své rodiny, již po jeho odchodu čeká bída a hladová smrt. Ivanova duševní rozháranost na samém začátku jeho vojenské služby vede k porušení přísné vojenské kázně a k potupnému trestu, k němuž ho odsuzuje nelidský důstojník. Básník v tomto výjevu měl příležitost ukázat nelidský vztah německého důstojnictva vůči prostým vojákům v rakouské armádě. Nedaří-li se básníkovi tkát souvislé epické pásmo v tomto zpěvu, umí vykreslit drobné žánrové obrázky ze života vojáků. Plastické je vylíčení konfliktu mezi kapitánem a Ivanem a stejně výrazný a dokonce malebný je obrázek vojáků odpočívajících na pochodu za Kicmaněm u Dněstru. Básník zdůrazňuje zde také oblíbený motiv dobrého kamaráda.

Třetí zpěv — Капраль — je žánrovým obrázkem ze života vojáků v kasárnách. Děj se tu nijak nerozvíjí, ale básník kreslí sugestivně stíněnou náladu vojáků před bojem a načrtává skvěle galerii vojáků. Je mezi nimi i básníkův autoportrét v postavě vojáka-hudebníka Hordenčuka, který hrou na housle a zpěvem rozveseluje vojáky před spánkem. Skvěle načrtnuta je rovněž postava kaprála Bilovusjaka, starostlivého přítele a „otce“ vojáků, utkaná z povahových rysů samého básníka i jeho vojenských přátel. Některé podrobnosti v básníkově vyprávění mají nepřekonatelný půvab autentičnosti, např. kaprálovův pokus o vyprávění pohádek před spánkem a celá scéna usínání. Zde básník se zřejmou zálibou sahal do svých vojenských vzpomínek, neboť obrazy, které kreslí, jsou tak skutečné, že se nechce věřit v to, že jsou vymyšleny. Celý zpěv vlastně má vzpomínkový ráz a také lyrické epizody, jichž tu je několik jako v jiných zpěvech, jsou věnovány vzpomínkám z básníkovy vojenské minulosti.

Z děje třetího zpěvu se dovídáme, že Ivan dostal dopis z domu. Obsah dopisu a jeho následky jsou náplní čtvrtého zpěvu — Листв. Tragický dopis při veškeré své vymyšlené melodramatičnosti je hrůzným dokumentem doby

⁷⁶⁾ Пис. I, 268.

a ukazuje, jaké cíle básník sledoval svou poémou. Byl to protest proti svévolnému odvádění mladých lidí na vojnu bez zabezpečení jejich rodiny, protest proti surovému zacházení německého důstojnictva s prostým huculským vojákem, protest proti necitelné společnosti, která nechá umírat opuštěnou ženu a děti hladu, protest proti společenskému řádu a jeho nelidským zákonům. Přizrak hladové smrti dětí pudí Ivana k porušení zákona — k dezerci. Prchá přes Alpy a Uhry, ale v Haliči, když prosí boháče orajcího na poli o kousek chleba, je jím udán a zatčen.

Makovej právem vznesl proti některým složkám děje tohoto zpěvu námitky.⁷⁷⁾ Vyčítá Feďkovyčovi, že jeho uniformovaný voják prechal přes Alpy a Uhry a nikdo si ho nepovšíml. Makovej má věcně pravdu. Tento lakt by byl značným nedostatkem, kdyby Feďkovyč psal reportáž nebo realistickou povídku. Ale on psal poému, v níž mu šlo o jiné zřetele než o realistické kopírování skutečnosti. Jako důstojník byl si jistě vědom nepřesnosti svého vyprávění, ale on se jí dopustil úmyslně. Věděl přece, že uprchlý voják v cizině musí být chycen, a také nechal uprchlíka chytit, ale nechtěl, aby byl chycen v Itálii, Rakousku nebo Uhrách. Měl své důvody k tomu, aby byl chycen v Haliči, a to ne náhodou, nýbrž na udání boháče Bojka. Jen si všimněme některých veršů, jimiž motivuje neštěstí svého hrdiny:

Обминешся, обійдешся
І з лихом і з горем,
Але з людьми, серце мов, ...
Не минешся, не збудешся ...
Найдуть тебе, видобудуть
Пекельні діти,
Видобудуть, привітають ...⁷⁸⁾

Neštěstí přinášejí člověku lidé. Ale v případě Ivanově to nebyli prostě lidé. Neboť Ivan proběhl velký kus světa, a žádný cizinec ho neudal. Básník o tom nemluví, ale čtenář to musí předpokládat, neboť není myslitelné, aby Ivan po cestě nepotkal člověka. Udají ho však lidé až doma, až jeho rodáci.

Ходім тільки в Галицію
Мижі руські люде,
Нехай свої привітають,
Доки чужі будуть.⁷⁹⁾

V těchto verších je mnoho kruté ironie, mnoho výsměchu nacionálním ideálům. Ivana zradil Rusín, Bojko, svůj člověk, který žil „в Галиції да в унії“. Básník také nenechává čtenáře na pochybách, proč tak učinil. Jeho Ivan ví, že lidé, kteří ho mohou potkat, nebudou se ptát, proč utekl, nebudou mu věřit, že spěchá zachránit děti před hladovou smrtí:

Не будуть, не будуть,
А спитають аудитора,
Чи много засудить
Цісарської для їх плати?
.....

⁷⁷⁾ Житєпись, 432.

⁷⁸⁾ Пис. I, 289.

⁷⁹⁾ Пис. I, 289.

Оттакі то, брате, люде
 На круглому світі:
 Лиш гроший їм та крови їм,
 Крови їм та гроший!...⁸⁰⁾

Takový je taky haličský uniatský Bojko, který udá Ivana. Když dezertéra odvádějí dva četníci v řetízích, Bojko zanechá práce a běží domů, aby se pochlubil ženě, kolik dostane peněz. A myslí na to, že jí za ty peníze koupí na jarmarku korále.

Bojko je postava načrtnutá jen několika málo tahy, ale je tak trefně vytvořena, že se stává nejodpornější postavou poémy. Ani surový kapitán, ani jízlivý auditor, ani krutý a povrchní major nejsou tak odporní jako Bojko. Proč básník takovými temnými barvami namaloval tohoto Ukrajince, svého rodáka? Bojko je boháč a sobec, to je jistě jedna z příčin. Boháč kvůli penězům provede největší podlost. Ale básník nakreslil tak odporně svého záporného hrdinu proto, že byl Haličan a uniat. Tato část naší poémy vznikala v době, kdy se básník začal rozcházet se svými lvovskými haličskými přáteli. Pochybujeme, že mohl provést nějakou úpravu zpěvu v době, kdy vyšla kritika brodského pisatele. Chtěl však v každém případě postavit svým haličským odpůrcům a nepřátelům v odporné postavě Bojka, boháče a udavače, jejich vlastní podobiznu. Proto použil básnické licence a nechal svého Ivana klidně prechat stovky mil od Mantovy až do Haliče a teprve zde ho dal chytit na udání krajaňa — Haličana a uniata.

Pátý zpěv — *Аудитор* — je podobný žánrový obrázek jako zpěv třetí. Tentokrát ovšem je to obrázek rakouského vojenského tribunálu. Tři motivy zasluhují pozornosti v tomto zpěvu: lidská bezbrannost a dětská naivnost obžalovaného, nelidskost soudců, vyplývající z lhostejnosti, rutiny a třídního zaujetí, třídní rozlišení soudců. Sám výkon trestu je vylíčen otřesně, ale vkusně, bez jarmarečních efektů. Makovej⁸¹⁾ je zde opět nespokojen s Fed'kovyčem, protože prý trest ulicí byl v rakouském vojsku zrušen r. 1855 a básníkův příběh probíhá r. 1859, kdy už trestní paragraf byl změněn. Makovej má pravdu, že se Fed'kovyč dopustil anachronismu, ale nemusíme pochybovat o tom, že tak učinil vědomě. Neboť licence v této podružné jednotlivosti byla nutná, aby ukázal na zásadní otázku: bídu ukrajinského lidu a jeho utrpení v rakouském mocnářství. Ivan Zvanyč není trpícím individuem, nýbrž trpícím typem, je představitelem všeho ukrajinského lidu. Oč básníkovi jde, poznáváme z bolestně sarkastických veršů, jimiž komentuje děj v tom momentu, kdy zbitého a omdlelého Ivana odnášejí do nemocnice. Ptá se totiž:

Німепькі докторі
 Чи загоють наші рани?
 І бог не загоїть,
 Бо глибокі... о, глибокі!⁸²⁾

Z těchto veršů jasně vyplývá, že básníkovi jde o celonárodní problém, že osud Ivanův je jen symbolem osudu národa.

Poslední zpěv — *Стойкап* — je opět více lyrický než epický. Hluboká tragédie, jež je tématem tohoto zpěvu, je přikryta písničkami a lyrickými vsuvkami a probíhá jen jaksi hlubinně. Básník, aby motivoval Ivanovu sebevraždu,

⁸⁰⁾ Пис. I, 288.

⁸¹⁾ Житєпись, 432.

⁸²⁾ Пис. I, 295.

podruhé se uchyluje k motivu dopisu, tentokrát příliš melodramaticky a méně zdařile. I samého motivu sebevraždy vojáka stojícího na stráži využil básník několikrát předtím v různých variacích ve svých básních. Kdyby těžisko poémy leželo v jejím ději, všechny tyto okolnosti by byly v neprospěch básně. Ale smysl básně není v ději. Její podstatné myšlenky vyslovuje básník v lyrických vložkách, které děj komentují a ideově osvětlují. Proto při hodnocení básně opakování některých motivů, licence, anachronismy jsou věci druhořadou. Její jádro je ve vyslovení básníkových názorů na svět, na život, na lidi, na otázky národní, politické, sociální a náboženské. Po té stránce je poema pravým pokladem pro poznání básníka. Z tohoto hlediska je opodstatněn také epilog — *Конец* —, ač dějově by patřil do šestého zpěvu. Vykládá se v něm totiž pokračování děje probíhajícího v šestém zpěvu: nalezení mrtvého Ivana a jeho pohřeb. Fed'kovyč jistě cítil banálnost těchto motivů, ale nepovažoval je za zbytečné a nevhodné, protože mu dávaly možnost k poznámkám na okraj těchto zdánlivě banálních faktů nebo příběhů. Změna stráží, při níž je objeven mrtvý Ivan, dává básníkovi příležitost k rozvinutí projevů opravdového kamarádství mezi vojáky. Je tu připomenut i huculský zvyk zakrytí tváře mrtvého šátkem. Citový vztah básníka k mrtvému hrdinovi zachycují dvě písně: píseň o měsíci a píseň o třech střelcích, kteří našli zabitého vojáka. Píseň má příznačný závěr, který vyslovuje sám básník po výrocích střelců, dohadujících se o vlasti zabitého:

А я кажу, пани братя,
що місяць зійшов,
А в цісаря віденського
на стільчику кров.⁸³⁾

Není to nic víc a nic méně nežli obvinění císaře ze smrti Ivanovy. Není to ovšem obvinění ze smrti jednotlivcovy, protože, jak již bylo řečeno, Ivan je typ, v němž je vtělen osud celého národa. Básník to plně vyslovil v závěru šestého zpěvu, kde se přímo obrací k císaři ostrými verši obžaloby:

А ти спочиваєш, наш вінчаний пане!
Як серце вбивавсь, до тебе не чуть;
Тебе зачинили за золоту браму,
А нас твої німці катують та б'ють.
.....
Не славная слава,
Великий наш князю! Чи не ме давить.
Лидарську скраню коруна кривава
Сльозами убрана?...⁸⁴⁾

Makovej napsal na okraj těchto a jim podobných veršů, že Fed'kovyč napsal mnoho nevlasteneckých myšlenek, uvážíme-li, že byl rakouským důstojníkem, a tvrdil, že básník psal opatrně, aby báseň byla schopna tisku.⁸⁵⁾ Obě ta tvrzení si odporují. Fed'kovyčovy myšlenky nebyly jen nevlastenecké ve smyslu rakousky státním, z nich zvučela přímo vzpoura a revoluce. Neslavná sláva, krvavá koruna ozdobená slzami, výčitka lhostejnosti k utrpení lidu, obžaloba z nespravedlnosti — to vše jsou hesla ke vzpouře, to vše ukazuje neobyčejnou občanskou odvahu a revoluční statečnost bukovinského pěváka.

⁸³⁾ Пис. I, 303.

⁸⁴⁾ Пис. I, 302.

⁸⁵⁾ Житєпись, 431.

Kromě přímého výpadu proti císaři máme v poémě také invektivu proti bohu. Básník kritizuje tradiční víru v něho, protože místo očekávaných velkých pravd dostává od něho národ jen tvrdé rány. Veškeré očekávání zdá se být marné, v jeho světě je jen tolik pravdy, kolik si národ koupí u nepřitele za krev ze samého srdce. A tento útok proti druhému sloupu tehdejší společnosti končí básník příznačnou ironickou poznámkou:

Мовчи, нерозуме, бо той добрий бог
Уміє й карати, о — добре карати!⁶⁶⁾

„Дезертир“ dal básníkovi příležitost vypořádat se také s ukrajinskými renegáty, kteří se pro svůj prospěch odřekli rodné země, národnosti, víry a prodali tyto hodnoty

Молодому цісареві в бервінковий край
За чарочку токай-вина, за меду покаль.⁶⁷⁾

Básník kreslí jejich „štěstí“ se značnou dávkou ironie, narážející na velkoněmectví, katolicismus a milostnou sentimentalitu rakouských Němců. Velmi obratně při tom využil symbolů starogermánského válečnictví (Herrmann), vnější zbožnosti (hrdý kostel) a sentimentální erotiky (hra pod oknem tichých dívek). Hořce satirický tón této písňové vložky v epickém ději poémy (ve zpěvu „Стойкар“) a její bezprostřední souvislost s následující písní o císaři ukazují, že je namířena proti austrofilům v ukrajinské haličské společnosti.

Další píseň je glosou ke ztrátě italské državy, kterou utrpělo Rakousko, a snad i narážkou na tzv. rakousko-uherské vyrovnání. Píseň není bez spodního satirického tónu, i když zevně se zdá vážnou. Přispívá k tomu lidový poetický arzenál představ, rytmu a rýmů. Autor nemluví naplno, jeho narážky jsou vzdálené, přesto však srozumitelné. Jednoznačná je strofa:

На голові Зелізная —
він єї здоймав,
Поцілював та й заплакав
та й переломив.⁶⁸⁾

Jde tu zřejmě o železnou lombardskou korunu, kterou rakouský císař po válce r. 1866 ztratil. Další strofa o dvou prstenech je symbolickým vyjádřením změn v monarchii. Básník je přímo neglosuje, konstatuje je však s jistým chladným odstupem od věci. Nárážky na aktuální události z r. 1867 ukazují, že básník tuto báseň na rozdíl od ostatních asi přepracovával těsně před tiskem. Shoduje se s tím i ta okolnost, že Terleckyj ve svém dopise sliboval uveřejnění naší poémy v druhém kolomyjském svazku. Ale „Дезертир“ vyšel, jak víme, až ve třetím svazku. Je tedy pravděpodobné, že si ho básník vyžádal k doplnění, a pak byl vydán až ve třetím svazku.

O lhotejném, spíše škodolibém než účastném básníkově postoji k osudům císaře a monarchie svědčí další satiricko-humoristická vsuvka o darech boha

6) Пис. I, 287.

7) Пис. I, 298.

8) Пис. I, 298.

Morfea. Ten prý vídeňskému císaři darem přinesl ztracené město Milán. V té myšlence je satirický úšklebek, který je zesílen hned paralelní myšlenkou, že ubohé vdově Morfeus přivedl zpět syna, který padl v Itálii. Tato paralela není náhodná. Za císařovy prohry platí ukrajinský lid daň krve.

Ve stejné vsuvce o Morfeovi provedl básník satirický výpad proti moskvo-filům, jejich orgánu „Слово“ a jejich spolku „Матиця“. Morfeus jim přinesl mnoho rublů, řádů, hodností, slávy a slz Ukrajiny. Básník je tím obžaloval ze sobectví, které má na svědomí utrpení většiny lidu. Tyto komentáře soudobých událostí jsou dokladem autorova blízkého vztahu k životu.

Do třetího zpěvu poémy vsunul básník polemické verše proti svým „učným“ odpůrcům, které nazývá „Книжники“. Oni prý se horoucně k Múze modlí, ale ona si neopatrně vyvolila sedláckého syna a ještě k tomu Hucula z hor. Básník se k ní obrací s ironicko-satirickou tirádou, v níž posměšně napadá své protivníky:

Музо моя, свято мое,
Люди муť сміятись
З тебе й з мене! „Ледациця“
Будуть говорити.
Що він має? Одну душу,
Да й ту неумиту
В каламарях! хам та й годі!
А в нас паргаміни,
А в нас школи!...⁸⁹⁾

Obratu „ледаца муза“ použil básník v korespondenci po uveřejnění kritiky brodského pisatele v časopise „Русь“ r. 1867. Polemické verše by odpovídaly svým hněvným tónem i způsobem vyjadřování tomuto období. Snad i tyto verše byly ještě před tiskem upraveny, ačkoliv z básnickových veršů nečiší pesimismus a detétismus jako z těch projevů, které vznikaly po brodské kritice. Básník se častěji, zejména po r. 1865, dovolával své prostoty a neučnosti, častěji si bral na mušku „книжників препораних“ a častěji se vysmíval „львівським віршомазам“, proto polemické verše mohou být také odpovědí na pomluvy, že posílal do časopisu „Вечерниці“ „takové prosté věci“ Polemické verše přecházejí v odbočku, v níž básník hovoří se svou livězdou. Tyto verše jsou značně sebevědomé, plné touhy po slávě, i kdyby ji bylo potřeba vykoupit utrpením. Básník je si vědom svého významu pro Ukrajinu, pro kterou je odhodlán trpět:

І мя сини України...
Я пан над панами!
Як пропаде Україна,
То у купи з нами —
Вінці мартирів на главах...
Я більше не хочу!⁹⁰⁾

Tyto verše jsou poznamenány jistým druhem nacionální vřelosti, nepříliš časté u Fed'kovyče, který celkem zřídka psával nacionální deklamace.

⁸⁹⁾ Пис. I, 278.

⁹⁰⁾ Пис. I, 280.

Na poému „Дезертир“ je nutno se podívat také pod zorným úhlem folklorismu. Všecky Feďkovyčovy básně, a speciálně básně z kolomyjské sbírky jsou do značné míry nasyceny po stránce tematické i výrazové huculstvím, jsou plny lidové poezie a lidových zvyků. Ani „Дезертир“ se tomu nevymyká, i v něm je řada lidových motivů, založených na huculské skutečnosti. Básník neváhal uvést do své básně plně znění lidových popěveků a písní. Sem patří popěvek z věnování „Дівчино моя, Втвори ворота“ a dvě písně, které zpívá Hordenčuk na příkaz kaprálův pro rozveselení vojáků. Jsou to huculské písně „А я собі волоштин хороший“ a „Коби мені паки і паки“. Obě tyto písně, které nepatří k dílům v „dobrém tónu“, jsou charakteristické pro Feďkovyčův realistický etnografismus. Básník nepřikrašluje a neretušuje, lidové dílo ukazuje takové, jakým je skutečně. Řadu lyrických vložek inspiruje a pomáhá konstruovat lidová píseň. Jsou to lyrické vložky typu písně o vojáků a Malance ve věnování („На білому камінчику“). Sem patří lyrická vložka o císaři, verše o třech střelcích a závěrečné verše o umírajícím „trajtrovi“ v nemocnici. Jinak není v básni pestrý a bohatý etnografismus jako v prozaických povídkách, nejsou tu zvyky ani pověry. „Дезертир“ je v podstatě příběh realistický a jeho hrdina je tříděně odstrčený ubožák. Všechna pyšná selská nádhera, bohatá zbraň, pestré oblečení, mládenecké furiantství — to vše Ivanovi bylo osudem odepráno. Přesto je Ivan Zvanyč pravý Hucul svou výbušnou povahou, svým smyslem pro pravdu a spravedlnost, svou lidskou hrdostí i svou takřka dětskou citlivostí a naivitou.

Feďkovyč vnesl do své básně — a svou tvorbou do ukrajinské literatury snad poprvé — ještě jeden folklórní prvek: řeč ukrajinských vojáků v rakouské armádě, tj. vojenský žargon, který vznikl mezi ukrajinskými a ovšem také huculskými vojáky v rakouské armádě. Oficiální obcovací řeč v rakouské armádě byla německá, ale ukrajinský voják si vojenské termíny upravoval po svém a přizpůsoboval své mateřštině. Do venkovské ukrajinské mluvy vnikla tak řada výrazů a obrátů, typická pro vojáky a vojenské vysloužilce. Feďkovyč, který prožil řadu let na vojně, obcova s vojáky ukrajinského původu a snad do jisté míry i sám byl účasten tvorby tohoto vojenského žargonu, neváhal ho uvést do literatury jako prvek autentizující prostředí a charakterizující lidi vojenského prostředí. Největší básnickovou zásluhou byla odvaha, s jakou vnesl tyto prvky do poezie. Třebaže v drobných básních své první sbírky porůznu použil výrazů této jazykové vrstvy, hlavní zásluhu o jejich vtělení do básnické řeči má poéma „Дезертир“. V ní se setkáváme se slovy označujícími vojenské hodnosti a funkce, různé vojenské předměty, činnosti i s řadou obrátů vojenské hantýrky ukrajinských vojáků v rakouské armádě, např.: фрайтер, фіпер, фельдфебри, капраль, некрут, обершт, аудитор, шаржі, гемайнери, еднорал, шельвах, тамбор, профуз, рештант (гарештант), горніст, кабат, чака, багнет, одвах, гарешт, цуг, варту люзувати, муйштрувати, до рапорту заволати, дрібний вірбель грати, не ждати люзи, іде облюзунок, замельдувати, стояти у гліті, зброя стоїть в переметах, розкотити фану, прочитати артикули.

Poéma „Дезертир“ je beze sporu nejlepším číslem kolomyjské sbírky závažností tematickou a ideovou, i když se místy projeví nedostatky, např. v kompozici, v přílišné lyrizaci, v některých podrobnostech. Ivan Franko považoval toto dílo za nejlepší Feďkovyčovu poému, za korunu jeho tvorby. Velmi kritický Makovej, který měl řadu výhrad k básnickově tvorbě pozdějších

let i k poémě samé, napsal: „ся поема і помислом і обробленєм і провідною гадкою зовсім не дає права, говорити про виразний упадок поетичного таланту у Федьковича. Вона зовсім не гірша від Новобранчика“.⁹¹⁾ Naopak poéma „Дезертир“ je dokonalejší nežli „Новобранчик“. Ten byl do jisté míry dílem romantickým, dějově nevýrazným, ideově nevyhraněným. Význam poémy „Дезертир“ vystihl dobře Pivovarov, když napsal: „В поемі „Дезертир“ на всю широчинь виявились висока поетична майстерність Федьковича, його творчий метод — критичний реалізм“.⁹²⁾ Tůž badatel zdůrazňuje originálnost syžetu a uměleckého uspořádání poémy. Také Koržupová je toho názoru, že poéma „свідчить про дальше ідейне і творче зростання Федьковича“.⁹³⁾

V kolomyjské sbírce nevyšly všechny básně, které básník pro vydání připravil. Ve srovnání s výčtem těchto básní tarnopolské studentské hromadě nevyšly do sbírky „Кріль Ероль“, „Неприкаяний“ a „Окрушки“.

„Кріль Ероль“ je svérázný překlad Goethovy balady Erlkönig. Vyšel r. 1868 v 37. čísle časopisu „Правда“. Proč báseň nevyšla v kolomyjské sbírce, těžko říci. Snad ji vydavatelé nezahrnuli do sbírky proto, že to byl překlad, zatímco ve sbírce byly shrnuty básně originální, snad se hodila svým rozsahem Partyckému do časopisu „Правда“.

Překlad je velmi svérázný a přesto, že se v leccěms odchyluje od originálu, nelze tuto báseň nazvat ani parafrází, ani volnou variací Goethovy básně. Fed'kovyč nezměnil syžet ani neporušil hlavní dějovou osnovu. Nezmenšil dramatické napětí. Ale z německé balady, nesoucí pečeť umělého díla kultivovaného básníka, vytvořil ukrajinskou píseň lidového rázu, v níž se jen lehce naznačen zásah vzdělaného básníka-překladaatele. Hlavní změny se týkají formy. Čtyřveršovou Goethovu strofu — také lidového ražení — nahrazuje Fed'kovyč dvěma útvary strofickými: dvanáctiveršovou a osmiveršovou kolomyjskou strofou a osmiveršovou šumkovou strofou. Dvanáctiveršové strofy stojí na začátku a na konci básně jako jakési mezní sloupy, ostatní jsou osmiveršové. Jen ve dvanáctiveršových strofách se ozývá hlas vypravovatelův, a to v prvních čtyřech verších první strofy a v posledních šesti verších poslední strofy. Všechny ostatní verše strof obou typů jsou ponechány dialogu otce se synem. Naproti tomu král pronáší svá lákání a výhrůžky v osmiveršových šumkových strofách. Tím vzniká zajímavé a působivé rozlišení světa skutečného a pohádkového i po stránce rytmové exprese — a tím také dochází k porušení Goethovy struktury. Samo převedení veršové struktury německého básníka do struktury ukrajinského verše je naprosto nezávadné, tak si v mnohých případech počínají překladaatelé dodnes.

Dále je nutno při Fed'kovyčově překladu vyzvednout využití hovorových výrazů a obrátů v dialozích, např. Адить о! -адить! nebo Цить, соколе, цить! nebo Дивиться-о-я! Tato slova a obraty neobvyčejně oživují a pozvedají spád básně, svou životností a živostí ji drammatizují. Ve vážném a těžkopádném originále nenalzáme k nim ekvivalenty.

Třetí charakteristická zvláštnost Fed'kovyčova překladu je poukrajiništění básně po stránce obsahové, zejména uvedení čistě ukrajinských reálií do

⁹¹⁾ Житєпись, 432.

⁹²⁾ „Юрій Федькович“, 37.

⁹³⁾ „Юрій Федькович“, 62.

básně. Všimněme si těchto několika příkladů: Goethův verš, jímž král láká chlapce pohádkovou nádhrou:

Meine Mutter hat manch gülden Gewand⁹⁴⁾

Fed'kovyč překládá:

Дасть тобі няня
Білу сорочку!⁹⁵⁾

Goethovy verše o králových dcerách:

Meine Töchter führen den nächtlichen Reihn⁹⁶⁾

u Fed'kovyče vyzní přesvědčivě ukrajinsky:

Мої донечки
В Зельмана грають.⁹⁷⁾

A úzkostlivé volání dítěte: Mein Vater, mein Vater zní u ukrajinského básníka „Ой таточку, голубочку“ měkce a něžně, jak je to typické pro ukrajinštinu, zejména v lidové písni. A je cosi typického i v těch verších, které jako refrény bez obsahového významu vkládá básník místy do vyprávění, takové „Недоле моя“ nebo „В неділю до дня“, obraty oblíbené ve Fed'kovyčových básních a v období vzniku kolomyjské sbírky příznačné. Setkáváme se s nimi v básních „На могилі“, „Циганка“, „Дезертир“. Couleur locale nám dokresluje i dvojveršové poučení v poslední osmiveršové strofi:

Не йдіть, люде, у дорогу
В неділю до дня!⁹⁸⁾

keré sice nemá předlohu v Goethově básni, ale je neodmyslitelné od ukrajinských epických písní, zpívaných zejména v Haliči. Vydavatelé básně v časopise „Правда“ sice škrtili tyto dva verše, ale právem je opět uvedl do textu Ivan Franko. Patří tam nejen z piety k básníkovi, ale také pro tu atmosféru, do níž byla slavná Goethova báseň převedena.

O básni „Неприкаяний“ nemůžeme nic říci. Víme, že existovala, že již r. 1866 byla přichystána do tisku, že pravděpodobně byla poslána do Vídně a odtamtud Partyckému nebo stanislavovským studentům, že však nebyla pojata do sbírky a na rozdíl od básně „Кріль Ероль“ nevyšla ani později v žádném časopise. Nebyl pochopitelně objeven ani její rukopis. Franko a Makovej ztotožňovali tuto báseň s básní „Городенчук“. Ale když Ščurat uveřejnil Fed'kovyčův dopis vídeňským studentům z r. 1866,⁹⁹⁾ je nyní jasné, že báseň „Неприкаяний“ nelze ztotožňovat s básní „Городенчук“, kterou Fed'kovyč uvádí jako první v cyklu „Ще дві-три паві“. Zbývá jediná možnost,

⁹⁴⁾ Werke I, 80.

⁹⁵⁾ Пис. I, 331.

⁹⁶⁾ Werke I, 81.

⁹⁷⁾ Пис. I, 331.

⁹⁸⁾ Пис. I, 332.

⁹⁹⁾ Радянське літературознавство, 1959, кн. 4, с. 110.

že totiž báseň byla uveřejněna pod docela jiným názvem. To se však určit nedá, neznáme-li ani obsah básně. Název sám je sice výmluvný, ale nestačí k tomu, abychom mohli v tomto směru pátrat.

Poslední číslo poetické, které mělo být součástí sbírky vydané v Kolomyji, které však v ní nebylo uveřejněno, jsou „Окрушки“. Jak název ukazuje, na rozdíl od ostatních čísel sbírky, která jsou představována poémami a většími básněmi o pevně dějové nebo myšlenkové ose, jde v případě cyklu „Окрушки“ asi o cyklus lyrický, nesjednocený dějem a snad ani myšlenkou. Soudíme tak z toho, že v l. 1868—1870 vyšly v časopise „Правда“ tři cykly lyrických básní spojených názvem „З Окрушків“ (cyklus I. a III.) a „Із Окрушків“ (cyklus II). Se zřetelem k totožnosti názvů předpokládáme, že původní „Окрушки“ jsou totožné s třemi cykly uveřejněnými v časopise „Правда“, ač ovšem bezpečně oba cykly ztotožňovat nemůžeme.

„Окрушки“ mají svou historii. Fed'kovyč je napsal r. 1862 nebo na jaře 1863, protože se v dopise Taňačevyčovi ze 17. V. 1863 táže, co se s nimi stalo.¹⁰⁰⁾ Poslal je patrně s poémtou „Кобилиця“ a s nějakou německou básní „Im Wachtarest“ do tisku, neboť mluví o všech třech těchto básních. O německé básni nevíme nic, žádná taková báseň nebyla uveřejněna ani se nezachovala v rukopise. Také „Кобилиця“, jak víme, nebyl uveřejněn. Týž osud stihl tenkrát také „Окрушки“. Později se o nich v korespondenci nemluví. Teprve r. 1866 v dubnu v dopise tarnopolským studentům básník je připomíná. Ale ačkoliv je chystal pro sbírku, jež později vyšla v Kolomyji, do kolomyjských básní zahrnuty nebyly. Nevelký rozsah jednotlivých čísel a snad také fragmentárnost způsobily, že Partyckyj je ponechal pro časopis „Правда“, který potřeboval krátké básně. Týž osud stihl všechny ostatní drobné básně, které proti básníkovi vůli byly odevzdány redakci časopisu „Правда“. Partyckyj pro ni vyhradil nejen „Окрушки“, nýbrž také celý cyklus „Ще дві-три паві“. Redakce uveřejňovala jednotlivá čísla cyklu „Окрушки“ podle své potřeby v různých letech. Uveřejňovala-li jednotlivé básně v takovém pořádku, jak je sestavil básník, nevíme, ale spíše můžeme o tom pochybovat. Nevíme také, byly-li všechny básně cyklu uveřejněny a byly-li uveřejněny v takovém znění, jaké jim dal básník. Jak známe praxi Partyckého a jeho druhů, spíše musíme na tyto otázky odpovědět záporně. Proto také nevíme, jakou myšlenku sledoval svým cyklem jako celkem a jaké místo měly „Окрушки“ zaujímat ve sbírce. Na to se nedá bez nových materiálových objevů, které jsou víc než nepravděpodobné, odpovědět uspokojivě.

Tři cykly básní, uveřejněné v časopise „Правда“ pod zmíněnými názvy a obsahující celkem 24 samostatné lyrické projevy básníkovy, jsou pravděpodobně vším, co zůstalo z původního cyklu nazvaného „Окрушки“. Podle obsahu je možné rozdělit tyto krátké básně na několik skupin. Jedna je věnována básníkovi uměleckému osudu. V básni „Я не учився в кобзу грати“ (Franko ji označuje v souborném vydání spisů číslicí I) ozývají se tytéž myšlenky jako ve věnování poémy „Дезертир“. Říká-li básník:

Я не учився в кобзу грати,
В німецькі школи не ходив
За книжков вірші віршувати¹⁰¹⁾,

¹⁰⁰⁾ Пис. IV, 80.

¹⁰¹⁾ Пис. I, 324.

slyšíme v tom ideu veršů z poémy „Дезертир“:

Других учать в школах
Як співати, віршувати,
А я у неволи
Тільки й вчився...¹⁰²⁾

Tyto myšlenky ovšem v obou případech neodpovídají skutečnosti. Básník do německé školy chodil, učil se poezii z knih německých i ukrajinských básníků, a praví-li o sobě „Неук неукій Чорногір'я“ — tedy je to stylizace, plněji a výrazněji vyjádřená než ve věnování k poémě „Дезертир“. V té stylizaci je trochu vzdoru proti lvovským pánům, trochu snahy po výlučné svéráznosti, trochu touhy po drsném, horalském, hajdamáckém primitivismu. Je to idealizace vůle, běžná u neurastenických inteligentů. Přesto, nebo snad právě proto, je báseň vzácně pravdivá, zrcadlící Feďkovyčův vnitřní stav. Do tohoto stavu se básník dostává po rozchodu s Horbalem a jinými přáteli, kteří ho zklamali v naději, že mu opatří místo v Haliči a poskytnou tak možnost nerušené literární práce a že mu vydají básně za hranicemi. Vznik této básně je možné datovat lety 1863—1864.

V jiných básních se ozývá rozpor mezi skutečností světa a básnickovými touhami, nebo jak Feďkovyč říká — „lítáním duše k bohu na křídlatém koni fantazie“ (číslo III. ve vydání Frankově). Báseň vyznívá pesimisticky: „Душе моя, пропадем!..“ Stejně zní báseň IV. (ve vydání Frankově), ale její náběh k pesimismu je překonán vědomím, že člověk je spjat se zemí, ne s nebesy:

Тут бог казав пробувати,
Тут наша могила,
Не на небі!...¹⁰³⁾

Tématem řady čísel našeho cyklu je básnická inspirace, vztah básníka ke světu, smysl poezie. Básník řeší otázky svého poslání, zdůvodňuje a obhajuje svou úlohu. Přitom má vysoké mínění o básníkově poslání a všechny pochyby v tomto směru odmítá. Se zřetelem k tomuto básníkovu postoji, k jeho sebevědomí a přesvědčení o vysokém poslání poezie můžeme předpokládat, že tyto básně vznikly dávno, ještě v období radostné tvůrčí práce po prvních úspěších sbírky „Поезія“.

Jiná skupina básní našeho cyklu je věnována problémům erotického života. Není-li číslo VII. ničím jiným než ohlasem lidové písně o tragickém osudu dívky provdané za nemilovaného, je číslo XVIII. výrazem touhy po lásce. Nálada básně je radostná, plná optimismu. Snad báseň vznikla v době, kdy Feďkovyč žil nadějí na založení rodinného života — tedy někdy v r. 1865. Naproti tomu čísla XXIII. a XXIV. jsou výrazem bezútěšné osamělosti a vědomí křivdy, které se osud na básníkovi dopustil, když mu nedopřál milované a milující bytosti. Zvláště hlubokým smutkem a pocitem křivdy je naplněna báseň XXIII., která jen náznaky vyjadřuje hluboké básníkovy životní hoře a jeho stesk:

Оперед вікна я гадав
Покласти два — лиш два, о Боже! —
Лиш два рядочки стократь-рожі,

¹⁰²⁾ Пис. I, 264.

¹⁰³⁾ Пис. I, 326.

A по двору шоб парка пав
 I пишна-горда, бач, ходила,
 Та срібне прячко ронила.¹⁰⁴⁾

Číslo XXIV. je založeno na kontrastu lásky v přírodě a básníkovy opuštěnosti. I tyto básně můžeme klást do r. 1865 jako doby jejich vzniku.

Řada čísel v tomto cyklu se zabývá osudem ukrajinského národa, jeho obrozením, jeho poměrem k „zákeřným bratrům“, tedy jeho národně politickou situací, která byla často předmětem básnickových úvah. V čísle II. spojuje básník tři motivy: motiv poezie s motivem národního obrození a motivem spravedlivé odplaty křivditelům národa. V básni XV. se opět ozývá motiv spravedlivé pomsty a motiv věčného života národních buditelů. Obě básně jsou slavnostně patetické, „prorocké“, „věštecké“ svým tónem i svou formou. Vedle nich je báseň XVI. břitce satirická, její ostří je namířeno proti uniatům. Číslo XVII. má říkankový charakter, heslovitý, shrnuje vlastně program ukrajinských národovců, který si básník formuloval po svém. Neboť hlásá-li, že osud Ukrajiny je ve vzdělání a osvětě, pak jen reprodukuje běžná hesla své doby. Říká-li však, že svoboda Ukrajiny je podmíněna „železem a krví“, tj. revolucí, mluví jako radikál a těch v tehdejší společnosti nebylo mnoho. Hlásá-li, že sláva Ukrajiny je v její písni, pak mluví sám za sebe, mluví jako ten, kdo svou písní chce šířit slávu své země — i svou. Básně vznikly jistě v době tvůrčího rozmachu po vydání první básnické sbírky.

Z několika čísel cyklu zaznívá elegický tón: smutek nad pomíjejícností života (číslo XXII.), nad krátkým trváním radosti, rozplývající se ve tmě života (báseň XXI.), nad uplывáním mládí. Zvláště tato elegie nad prchajícími mladými lety (číslo XI.) je působivá svou prostou citovostí a přirozenými, nehledanými obrazy „(... a ti літа, / Ti молоді мої / Машерують за тамбором / Цісарськов дорогов“, сивію як той голуб!) plnými symboliky osobního osudu.

Avšak k nejkrásnějším básním nejen našeho cyklu, ale Fed'kovyčovým vůbec patří několik drobných básní, v nichž jako by si chtěl básník oddechnout a zapomenout na všechny svízele. Zvedá hlavu k hvězdnému nebi, rozmlouvá s měsícem — a sní. Pohádkové kouzlo, kraj zalitý měsíčním svitem, plný tajemné noční hudby — to je nálada básní IX., X. a XII. Lehký, křehký rytmus tvoří vzácnou jednotu se vzdušností představ. Tu se nám najednou představuje Fed'kovyč-lyrik naprosto odlišný od všeho toho, co psal v prvním období své tvorby, co psal pod vlivem Ševčenkovým, co psal v období po vydání kolomyjské sbírky. A přece to není Fed'kovyč neznámý: stejně křehké verše, jen bez té vnitřní rovnováhy a bezstarostnosti nalézáme v roémě „Дезертир“ v lyrických vložkách, zejména v kapitolách „Стойкар“ a „Конец“.

¹⁰⁴⁾ Пис. I, 358.

